

Potencijal glagoljaštva u turističkoj ponudi Istre i Kvarnera

Baćac, Elis

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:023249>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
STUDIJ KULTURE I TURIZMA

ELIS BAĆAC

POTENCIJAL GLAGOLJAŠTVA U TURISTIČKOJ PONUDI ISTRE I KVARNERA

Diplomski rad

Pula, 9. svibnja 2016.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
STUDIJ KULTURE I TURIZMA

ELIS BAĆAC

POTENCIJAL GLAGOLJAŠTVA U TURISTIČKOJ PONUDI ISTRE I KVARNERA

Diplomski rad

JMBAG: 0303021273, izvanredni studij

Smjer: Kultura i turizam

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Nacionalna, srednjovjekovna i novovjekovna povijest

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 9. svibnja 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Elis Baćac, kandidatkinja za magistricu kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 22. lipnja 2016.

Elis Baćac

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, ELIS BAĆAC, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „Potencijal glagoljaštva u turističkoj ponudi Istre i Kvarnera“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 22. lipnja 2016.

Elis Baćac

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Motivi turističkih putovanja	3
2. 1. Kultura kao motiv putovanja.....	3
3. Glagoljica	5
3.1. Glagoljica na prostoru Istre i Kvarnera	6
3. 1. 1. Glagoljaški spomenici Istre	9
3. 1. 2. Glagoljaški spomenici Kvarnera	12
4. Glagoljica u postojećoj turističkoj ponudi.....	18
4. 1. Aleja glagoljaša	18
4. 2. Mala glagoljska akademija Juri Žakan Roč.....	23
4. 3. Izložba o glagoljici u Rijeci.....	26
4. 4. Festival vitezova, glagoljaša, dvorskih luda i komedijaša.....	27
4. 5. Bašćanska staza glagoljice	28
5. Položaj glagoljice u glagoljaškim središtima	30
5. 1. Analiza mrežnih stranica glagoljaških mjesta	30
5. 2. Odnos turističkih zajednica i udruga prema glagoljaškome nasljeđu.....	31
5. 3. Udruge koje njeguju i promoviraju glagoljicu	34
5. 3. 1. Udruga Sinjali.....	35
6. Novi načini valoriziranja glagoljice u kulturno-turističkoj ponudi Istre i Kvarnera	39
6. 1. Glagoljaški paket-aranžman	39
6. 1.1. Glagoljaški vikend paket-aranžman	40
6. 2. Pojam kulturnih ruta	41
6. 2. 1. Europska glagoljaška ruta Ćirila i Metoda	41
6. 2. 2. Glagoljaške rute po Istri i Kvarneru	43
6. 3. Glagoljaški Istra Inspirit.....	46
7. Marketinška komunikacija u realizaciji glagoljaških programa	48
8. Zaključak	50
9. Literatura	51
10. Popis slika.....	54
11. Sažetak	55
12. Summary	56

1. Uvod

Temeljno je istraživačko pitanje ovoga rada kako iskoristiti potencijal glagoljaštva Istre i Kvarnera u turističkoj ponudi. Kao odgovor na istraživački upit postavljaju se hipoteze, a to su činjenice da je glagoljaštvo nedovoljno iskorišten potencijal i da treba poraditi na osmišljavanju načina predstavljanja i promocije glagoljaštva turistima kao vida kulturno-povijesne baštine. Svrha rada je osvrnuti se na to kako je potencijal glagoljaštva trenutno iskorišten na prostoru Istre i Kvarnera, a cilj je vlastitim idejama, primjerima dobre prakse i zaključcima koji su izvučeni iz rezultata provedenoga istraživanja, sugerirati kako glagoljaštvo u turističkoj ponudi još više i bolje iskoristiti.

Na početku rada definiraju se motivi koji turiste potiču na upoznavanje kulturne ponude destinacije u koju dolaze, nakon toga se ukazuje na važnost glagoljice za hrvatsku povijest i kulturu, nabrajaju se i opisuju se najvažniji glagoljaški spomenici Istre i Kvarnera, slijedi poglavlje o tome kako je glagoljica iskorištena u postojećoj turističkoj ponudi, praktični doprinos seminarskome radu predstavlja to što smo razgovarali s djelatnicima turističkih zajednica glagoljaških mjesta i analizirane su mrežne stranice svih glagoljaških mjesta Istre i Kvarnera kako bi se uvidjela zastupljenost glagoljice te način njezinog njegovanja, predstavljanja i promoviranja, što sve glagoljaške udruge čine kako bi zainteresirale posjetitelje saznat će se u idućem poglavlju te na koji način glagoljica u njima budi obožavanje, kao način na koji glagoljicu približiti posjetiteljima mogu se osmisлити brojni sadržaji poput rekreativnog vikend glagoljaškog paket-aranžmana, kulturne rute po Istri i Kvarneru inspirirane glagoljicom kao nastavak češke rute Ćirila i Metoda u trajanju od četiri dana i Inspirita Hum te se apelira na kreativnost kulturno-turističkih djelatnika kako bi se glagoljica što bolje valorizirala. Doprinos radu je taj što su razrađeni upravo ovi programi kao novi načini valorizacije glagoljice, a kako sinergijom marketinga i glagoljice postati uspješan na turističkome tržištu odgovara posljednje poglavlje.

2. Motivi turističkih putovanja

Nekada se pojam turizma povezivao samo sa suncem i morem. Međutim, ta su se vremena promijenila kao što su se promijenili i turisti. Suvremeni turisti su iskusni putnici, dobro informirani ljudi koji žele sadržajnije turistička iskustva. Njih karakterizira dinamičnost, znatiželja, želja za upoznavanjem novih sredina, želja za atraktivnim događajima i slično. Turisti ne žele samo odmor, već žele upoznati ljude i kraj u koji dolaze. Žele doživljaj „iz prve ruke“ i žele interakciju sa stanovništvom koje na tom području živi. Takav im pristup omogućuje da upoznaju nove običaje, život i mentalitet ljudi. Time ostvaruju aktivan i edukativni odmor. Govoreći psihološkim terminima, govorimo o motivaciji gdje motiv predstavlja unutarnju snagu koja pokreće na zadovoljavanje određenih potreba. Motive su psiholozi McIntoch i Goeldner podijelili na četiri kategorije:¹

1. psihički motivi – usmjereni na tjelesno i umno okrepljivanje, na zdravlje, sport i uživanje,
2. kulturni motivi – identificiraju se u težnji za otkrivanjem i upoznavanjem drugih kultura, ljudi, načina njihova života, glazbe, umjetnosti, folklor, plesa itd.
3. međuljudski motivi – uključuju želju za upoznavanjem novih ljudi, posjećivanjem prijatelja i rođaka i za novim i drukčijim iskustvima
4. statusni i prestižni motivi – uključuju želju za stalnim hobijima i osobnim obrazovanjem te želju za stjecanjem priznanja i pažnje drugih kako bi ojačali vlastiti ego.

2. 1. Kultura kao motiv putovanja

Tema rada glagoljice u turističkoj ponudi Istre i Kvarnera primjer je sinergije kulture i turizma koja iziskuje interdisciplinarni pristup u proučavanju. Kultura kao motiv putovanja, također, primjer je sinergije kulture i turizma i podnaslov unutar kojega se definira koliko je snažan motiv za putovanje i privlači li dovoljno turista da putuje te koliki je udio turista kojima je kultura primaran motiv putovanja.

Iako turisti teže za aktivnim odmorom, iznenađujuća je činjenica da im taj motiv i dalje nije primaran. „Istraživanja pokazuju da je upoznavanje kulturnih resursa češće sekundarni nego primarni motiv putovanja. Ukupno kulturno turističko tržište, uključujući i turiste kojima je kultura sekundarni motiv putovanja, oko tri je puta veće od tržišta koje čine turisti kojima je upoznavanje kulturnih atrakcija primarni motiv putovanja.“² Također, u

¹ Vrtiprah, 2006, 281.

² Vrtiprah, 2006, 286.

2002. putnička agencija ATLAS je provela istraživanje kojim je došla do podatka da samo 20% anketiranih turista navodi da je primarni motiv njihova putovanja upoznavanje kulturnog nasljeđa. Takvi podaci mogu dovesti do zaključka kako tvrdnja o turistima koji su se promijenili nije istinita i da je dovoljno da im ponudimo samo toplo sunce i čisto more. Međutim, postoje i druga provedena istraživanja. Ta istraživanja govore o tome kako se iz godine u godinu zainteresiranost turista za upoznavanje kulturno-povijesne baštine povećava. U 1997. njihov je udio bio 21,5%, a u 2002. 26%. Tu činjenicu potvrđuju i dva istraživanja provedena u Poljskoj 2001. i 2004. gdje je 1% više turista odabralo aktivno upoznavanje mjesta (34%) nad samim odmaranjem (33%). Nasuprot ovim optimističnim podacima krije se i jedan pomalo zabrinjavajući. Zabrinjavajuće je to da su turisti nezadovoljni kulturnom ponudom. „Od 26 elemenata turističke ponude, među pet najlošijih elemenata naše ponude nalazi se označavanje kulturnih znamenitosti, raznolikost kulturnih manifestacija te bogatstvo sadržaja za zabavu.“³ Stoga, ako turisti u sve većoj mjeri putuju kako bi upoznali kraj u koji dolaze, a kulturnom ponudom nisu zadovoljni, problem je u ponuditeljima ponude.

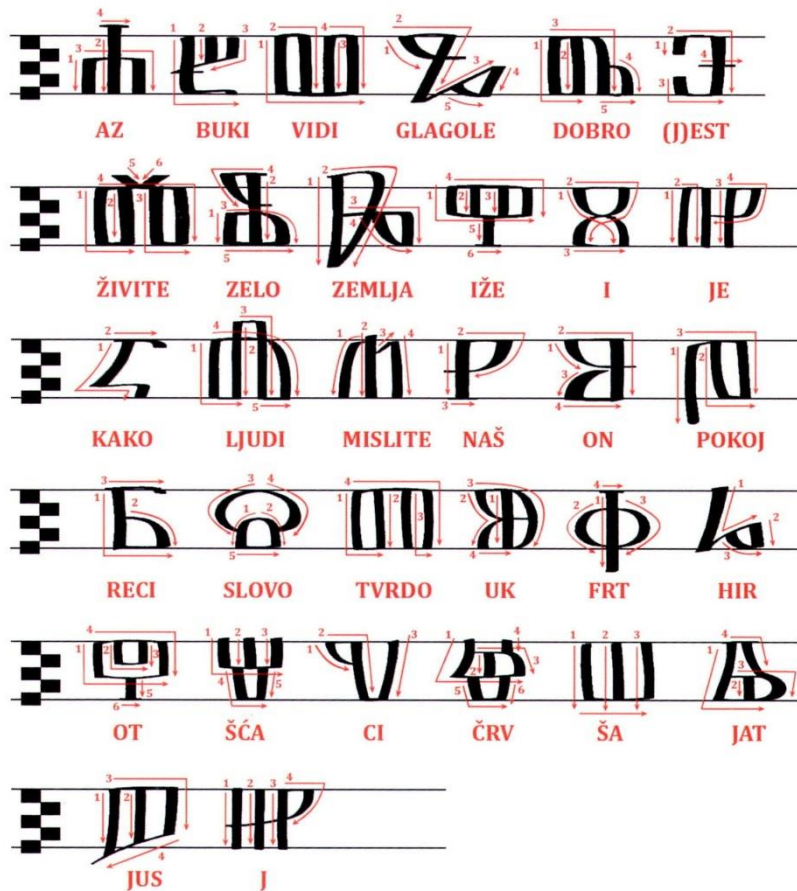
Kulturni resursi moraju biti za turiste izvor emocija, tj. moraju im pružiti određeni doživljaj. Najveći doživljaj pruža aktivno sudjelovanje turista pa treba osmišljavati načine kako da turisti postanu sudionici, a ne samo gledatelji. Ne treba zaboraviti na ekonomsku stranu priče. Naime, imati velik broj događanja u određenoj turističkoj destinaciji velika je prednost jer činjenica jest da se povećanjem broja događanja, povećava i broj dolazaka i noćenja turista. Prije je spomenuta prezentacija glagoljaštva i profit. Međutim, između tih dviju stepenica stoji još jedan ekonomski pojam, a to je marketing. Marketing je u kulturi umijeće ukazivanja na vrijednosti koje mogu zainteresirati ljude ili skupine ljudi, da bi ih oni uočili i koristili u svom životu. Marketing istovremeno donosi i materijalni probitak. Njime se ne moraju baviti samo oni koji su za to obrazovani, već je važna je dobra suradnja turističkih poduzeća i njihovih djelatnika s lokalnim vlašću i stanovništvom. Lokalno stanovništvo treba upoznati s kulturnom i cjelokupnom turističkom ponudom. Time se postiže da se oni pretvaraju u kulturne i turističke ambasadore svojih mjesta, koji, usmenim preporukama, mogu stimulirati posjete rođaka i prijatelja.⁴ A praksa pokazuje da je najbolja ona reklama koja ide od čovjeka do čovjeka.

³ <http://www.turizmologija.com/clanak/elementi-turisticke-destinacije/>, 28. siječnja 2016.

⁴ Vrtiprah, 2006, 288.

3. Glagoljica

PISANJE GLAGOLJIČNIH SLOVA

Slika 1. Popis glagoljaških slova (uglata glagoljica)

Izvor: <https://sites.google.com/site/cetvrtasiizcvetkovica/glagoljam>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Ime glagoljice nastaje na hrvatskom tlu tek u XIX. stoljeću od izvedenice *glagolati*, tj. govoriti, no termin *glagoljski* poznat je iz XVI. stoljeća. Postoje dva tipa glagoljice - obla i uglata.

А	1	В	2	Г	3	Д	4	Е	5	Ж	6	З	7	И	20	Ј	30	К	40	Л	50	М	60	Н	70	О	80	П	90	Р	100	С	200	Т	300	У	400	Ф	500	Х	600	Ц	700	Ї	800	Ч	900	Џ	1000
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	---	----	---	----	---	----	---	----	---	----	---	----	---	----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	------

Slika 2. Obla glagoljica

Izvor: <http://malinska.hr/old/glagoljica.html>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Svi autori najstarijih sačuvanih slavenskih tekstova jezik kojim pišu nazivaju slavenski. Najviše se upotrebljava termin staroslavenski jezik.⁵ U trenutku kada se počeo proučavati taj jezik u XVIII. stoljeću, razni istraživači su ga nazivali raznim imenima: starobugarski, staromakedonski i općeslavenski književni jezik, starocrkvenoslavenski i crkvenoslavenski. Glagoljica kao pismo je prosvjetlila cjelokupno stanovništvo, a ne samo prosvjetljene, tj. kler. Konstantin Ćiril tvorac je glagoljice. Metodova je zasluga ta da je brinuo da bratova baština ne propadne nakon njegove smrti. Shvaćanje da je Konstantin Ćiril autor glagoljice nije odveć staro kao opće shvaćanje, jer se ranijih stoljeća glagoljica pripisivala svetome Jeronimu, prevodiocu Svetoga Pisma na latinski – Vulgate. Sveti Jeronim rođen je u našim krajevima, najvjerojatnije u sjeveroistočnoj Istri, na granici Dalmacije i Panonije. Malo ima pisama kojima znamo autora, stvaraoca: visoki smisao za filologiju, tj. za jezičnu znanost; dubok smisao za teološku simboliku; neobičan dar za likovno oblikovanje slova, tj. za njihovo umjetničko usustavljanje kad su u skupu (riječ) i kad su jedno (znak).⁶

Prve pouzdane vijesti o prisutnosti i pojavi glagoljice su dva pisma koji je poslao papa Ivan X. (914.-928.) tijekom održavanja Splitskog crkvenog sabora. 925. i 928. Pisma su upućena salonitanskom nadbiskupu Ivanu i „ljubljenom sinu Tomislavu, kralju Hrvata i Mihovilu, izvrsnom knezu Humljana“. Papa kori dalmatinske biskupe što se na njihovom području širi „druga nauka koja se ne nalazi u svetim knjigama“⁷, a to se odnosi na Metodovu doktrinu. Traži od biskupa da se služba Božja vrši na latinskom, a ne na slavenskom. Žarište glagoljice u Hrvatskoj je Kvarnersko otočje, a kasnije se širi i na druga područja: Istru (do kasnog srednjeg vijeka), Dalmaciju, Liku, Krbavu, Pokuplje i Pounje. Dva su smjera prodora glagoljice na hrvatski prostor: zapadni i istočni smjer. Na zapadni smjer odnosi se prodor iz moravskog-panonskog prostora, a na istočni smjer prodor iz Bugarske i Makedonije koji traje do XII. stoljeća, a od XII. stoljeća u tom smjeru dolazi ćirilica. Rasprostranjenost glagoljice u Moravskoj, Češkoj, Panoniji, Bugarskoj, Makedoniji traje do XII. stoljeća, a u Bosni do XIII. stoljeća, osim u Hrvatskoj koja će zadržati glagoljicu sve do XIX. stoljeća.

3.1. Glagoljica na prostoru Istre i Kvarnera

Hrvatsko srednjovjekovlje obilježio je fenomen tropismenosti i trojezičnosti. Tri pisma koja se javljaju jesu latinica, glagoljica i ćirilica, a tri jezika su latinski, starohrvatski i

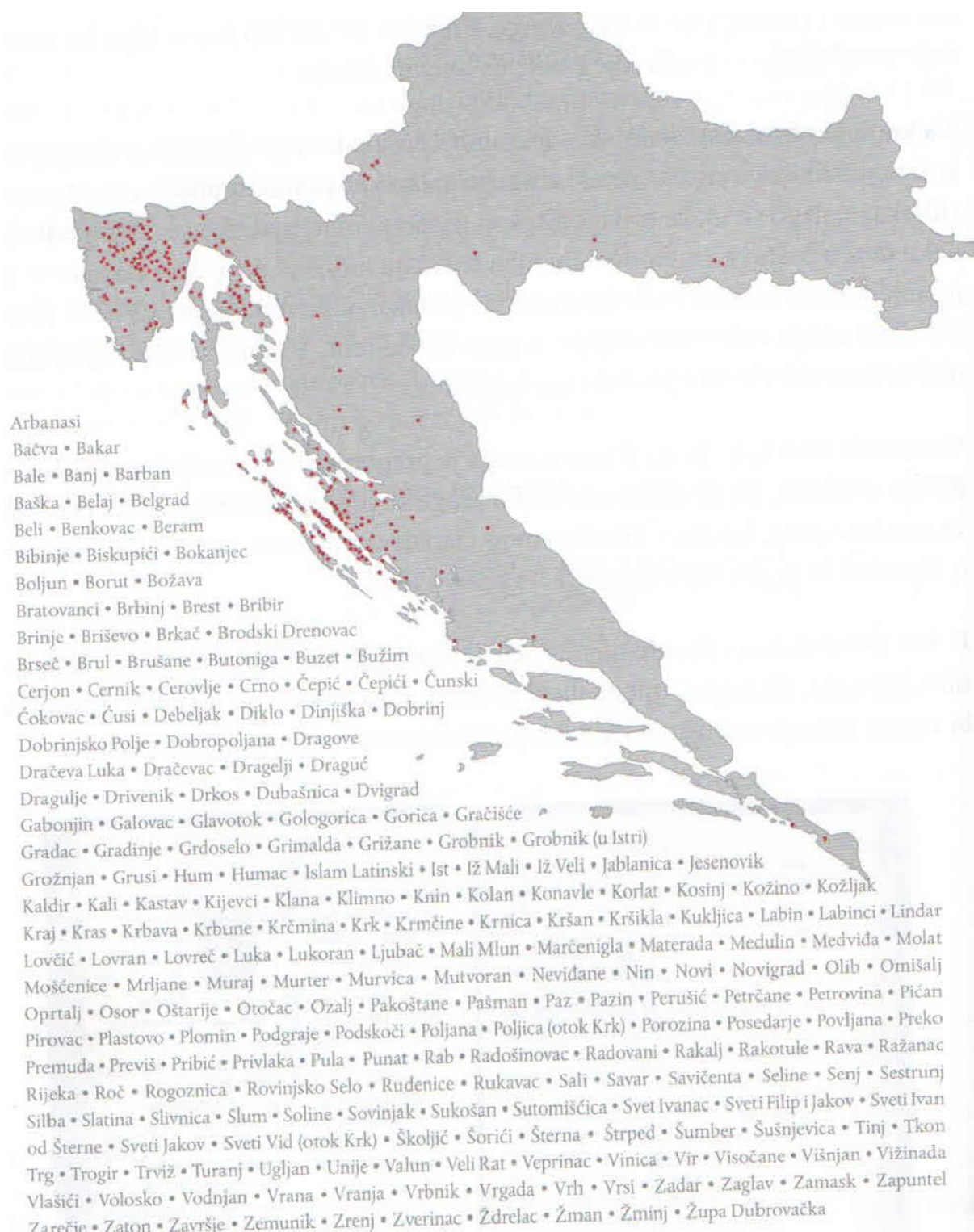
⁵ Damjanović, 2003, 9-12.

⁶ <http://www.fabula-croatica.com/Glagoljica>.

⁷ Budak, Raukar, 2006, 83.

staroslavenski. Važnost glagoljice je tolika da „ne samo da se tim pismom piše kroz cijeli srednji vijek, ne samo da su tekstovi pisani glagoljicom najbrojniji i najopsežniji, nego se i za velik broj hrvatskim jezikom pisanih bosaničnih i latiničnih tekstova može pokazati da su prepisivani iz starijih glagoljičnih matica.“⁸ Na glagoljici su pisani mnogi spomenici, grafiti i rukopisi. Zanimljivo je da je na hrvatskim prostorima takvih spomenika više nego u svim drugim zemljama zajedno, posebice ako računamo i grafite.

⁸ <http://www.croatia.hr/index.php/hrvpiskul/srednjivijek>, 28. siječnja 2016.

Slika 3. Karta rasprostranjenosti glagoljaških spomenika izrađena po Fučićevim *Glagoljaškim spomenicima*

(autori: Ivan Ferenčak i Filip Cvitić)

Izvor: Valec-Rebić, 2013, 26

„Tu je korjenje našeg glagolizma bilo duboko i – kako pokazuju spomenici – bilo je već zarana zasaden: Plominski natpis, Valunska ploča, Krčki natpis, Bašćanska ploča, Jurandvorski ulomci, Senjska ploča, Grdoselski ulomak i Humski grafit spomenici su redom

iz 11. i 12. stoljeća.“⁹ Pogledamo li njihov topografski raspored, uočavamo da oni u tom ranom razdoblju pokrivaju prostor obala i otoka Kavrnera te istočnu i srednju Istru.“ Na kvarnerskom je području pronađeno mnogo spomenika pisanih glagoljicom te se kvarnerski otok Krk naziva prijestolnicom glagoljice. Glagoljski spomenici predstavljaju dokaz pismenosti i kulture hrvatskog srednjovjekovlja. Najraniji glagoljski spomenici su klesani u kamenu. Više je razloga zašto je to tako. Prvi je da u to doba postoji vjerovanje da je kamen dar s neba te ga je, kao takvog, poslao Bog i zbog toga u tom razdoblju se nije klesao kamen već su se gradili hramovi od neobrađenog kamena. Kamen je također i simbol postojanosti i trajnosti. On ostaje na mjestu te će slova odašiljati poruku s mjesta gdje su napisana.

3. 1. 1. Glagoljaški spomenici Istre

Među posebice istaknutim središtima glagoljaštva u Istri treba spomenuti: Roč, Hum, Draguč, Lindar, Beram, Barban, te samostane trećoredaca na Božjem Polju kod Vižinade i u gradu Kopru.¹⁰ U istarskim gradićima Roču, Buzetu, Bermu, Lindaru, Barbanu postojale su glagoljaške škole gdje su mladi đaci, žakni učili čitati i pisati. Najpoznatiji glagoljski spomenici na području Istre jesu: Plominski natpis, Grdoselski ulomak, Supetarski ulomak, Humski grafit, Ročki glagoljski abecedarij itd.

Slika 4. Plominski natpis

Izvor: http://os-jhabelica-velikagorica.skole.hr/?news_hk=1&news_id=616&mshow=290, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

⁹ Fučić, 2006, 200.

¹⁰ Bratulić, 1995, 95.

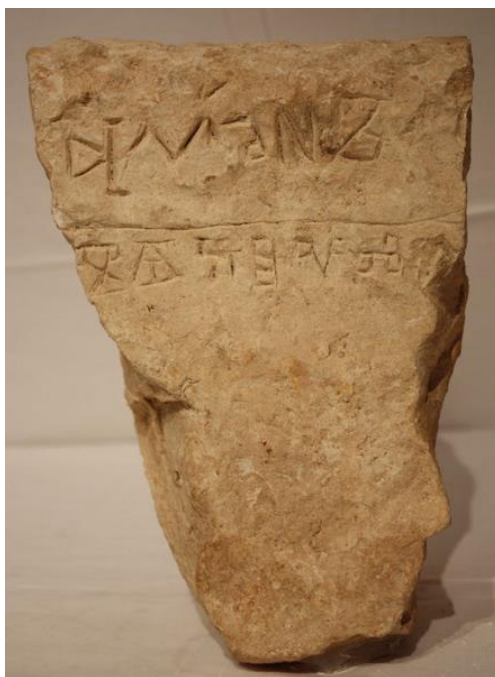
Plominski natpis je natpis pisan oblom glagoljicom na kojem se nalazi grubo uklesani lik svetoga Silvana iz rimskoga razdoblja. On je ilirsko-rimski bog životinja i raslinja. U ruci nosi mladu, prolistalu granu. Gradeći crkvu svetoga Juraja u Plominu graditelji su bili uvjereni da se radi o liku svetoga Jurja s palmom u ruci.

Slika 5. Grdoselski ulomak

Izvor: <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1065>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

Grdoselski ulomak iz Grdoga Sela u središnjoj Istri iz 12. stoljeća pisan je glagoljicom na prijelazu iz oble u uglatu. Spominje posvetu oltara o postavljanju svetih moći dviju svetica na oltar, dok je crkvom upravljao pop Golob iz Tinjana, kapelan grdoselskog kneza Pankracija.

Slika 6. Supetarski ulomak

Izvor: <http://www.central-istria.com/hr/odredista-destinations/sveti-petar-u-sumi>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

Supetarski ulomak je pronađen među kamenjem urušenoga samostanskog zida u Svetom Petru u Šumi i ima dva retka. U jednome se pojavljuje ćirilica, a drugome glagoljica te natpis *amen* koji je označavao završetak molitve.

Slika 7. Humski grafit

Izvor: <http://www.croatianhistory.net/etf/istria.html>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

Humski grafit je urezan u crkvi svetoga Jeronima u Humu. Uz njega se veže vrlo zanimljiva priča o svećeniku koji je održavao mise za umrloga kovača Martina za spas njegove duše. Svaki puta kada bi održao misu za njega, svećenik bi urezao crticu u zid.

Slika 8. Ročki glagoljski abecedarij

Izvor: <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=981>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

Ročki glagoljski abecedarij uparan je na vodoravnu prečku jednoga od dvaju crvenih posvetnih križeva koji se, uz ostatke romaničkih zidnih slika, nalazi u crkvi svetoga Antuna u Roču. Sastoji se od trideset i četiri slova zapisana u dva retka. Ročki abecedarij nastao je oko 1200., u razdoblju formiranja uglate glagoljice.¹¹ Na Ročkome glagoljskome abecedariju posjetitelj može na jednome mjestu pronaći cijeli glagoljski alfabet i naučiti ga.

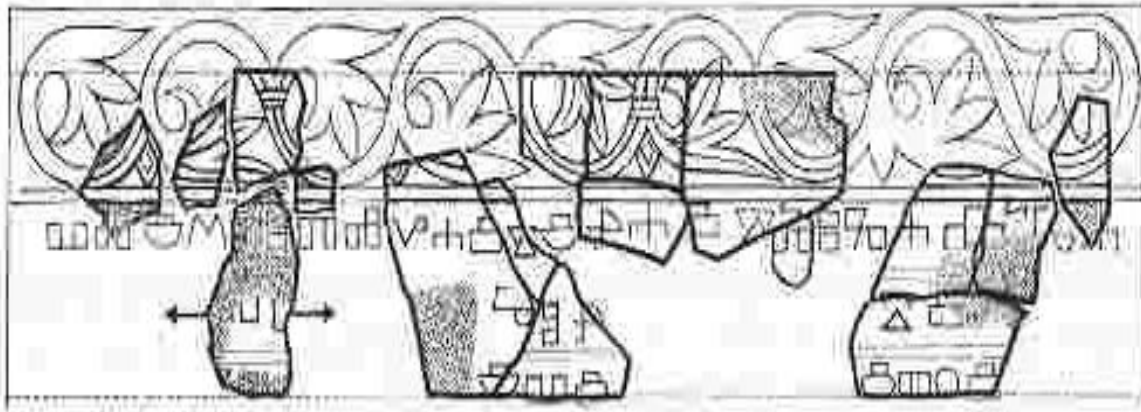
3. 1. 2. Glagoljaški spomenici Kvarnera

Neki od najznačajnijih spomenika na Kvarneru su: Senjska ploča, Valunska ploča iz Valuna na otoku Cresu, Krčki natpis, Bašćanska ploča i Jurandvorski ulomci s otoka Krka.¹² Tekstovi s područja otoka Krka jesu Kločev glagoljaš i Grškovićevo odlomak apostola. Krk, osim što je najveći otok Jadranskoga mora, nazvan je i „kolijevkom glagoljice“ jer je na Krku glagoljica najdulje i najjače prisutna. Središta glagoljaške tradicije na Krku¹³ jesu Omišalj, Baška, Dobrinj, Vrbnik, samostan trećoredaca u Portu (Dubošnica) i samostan franjevaca na Košljunu. Ta je tradicija oživljena u XX. stoljeću djelovanjem krčke Staroslavenske akademije zaslužne za istraživački rad i nakladničku djelatnost.

¹¹ <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=981>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

¹² Damjanović, 2004, 189.

¹³ Bratulić, 1995, 105.

Slika 9. Senjska ploča

Izvor: <http://www.croatianhistory.net/etf/senj4.html>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

Senjska ploča je pronađena 1964. tijekom radova na uređivanju i konzerviranju tvrđave Nehaj. Pronašao ju je profesor Ante Glavičić, direktor senjskog Muzeja. U substrakciji stubišta zapaženi su ulomci ploče bijelog vapnenca, a karakteristične su i ranoromaničke lozice. Razlomljena je na tri djela koja čine stepenice. Njezina datacija se smješta u 12. stoljeće, nešto ranije od Bašćanske ploče. Senjska ploča nalikuje Bašćanskoj pa je moguće da su proistekle iz iste radionice. Osim toga ona se ubraja u porodicu naših najstarijih kvarnersko-istarskih spomenika.

Slika 10. Valunska ploča

Izvor: <http://webograd.tportal.hr/Miha29/glagoljica/glagoljskinatpisiiploce>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

Na Valunskoj ploči pojavljuju se dva pisma i dva jezika. Dva su pisma obla glagoljica i latinica (karolina), a dva jezika su stari romanski i novodoseljeni hrvatski. Valunska je ploča prvobitno bila smještena na trijemu pred crkvom svetoga Marka, na položaju izumrlag sela Bućeva. Danas je smještena u sakristiji župne crkve svete Marije u Valunu. Znanstvenici su je zapazili 1907. kada su je počeli čitati pop Vinko Premuda i Timotej Jerković. Vinko Premuda je 1912. publicirao latinski dio teksta. Valunska ploča je klesarski neobrađena. Na njoj se spominju tri hrvatska krsna imena: baka Teha, njezin sin Brathona i unuk Juna. Problem je i datacija ploče, jer ne se ne može sa sigurnošću utvrditi je li iz IX., X. ili XI. stoljeća.

Slika 11. Krčki natpis

Izvor: <http://webograd.tportal.hr/Miha29/glagoljica/glagoljskinatpisiiploce>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

Krčki natpis potječe iz XI. stoljeća. Nije poznato gdje mu je bio prvobitni smještaj. Danas je uklesan na zgradi u gradu Krku u Vitezovićevoj ulici. Pisan je oblom glagoljicom. Natpis je uklesan o blok objekta koji je klesarski obrađen na svim ploham osim desne bočne gdje je sekundarno bio odlomljen (skraćen). Redovnici koji se na njemu spominju nose hrvatska imena. Tekst na natpisu glasi: *ovo zida opat Maj i Radonja, Rugota, Dobroslav*. Proučavali su ga Fučić, Črnčić, Parčić, Štefanić i Volarić.¹⁴

¹⁴ Fučić, 2006, 208/209.

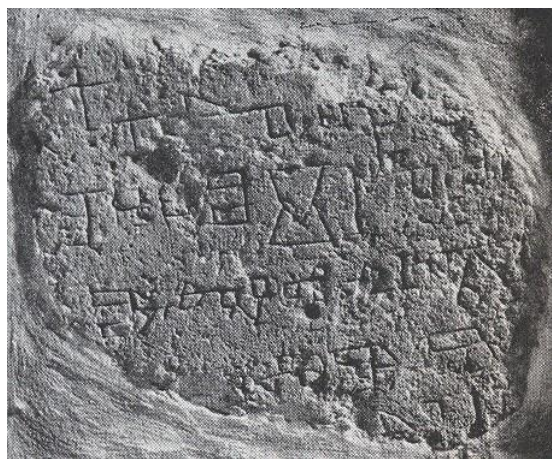
Slika 12. Bašćanska ploča

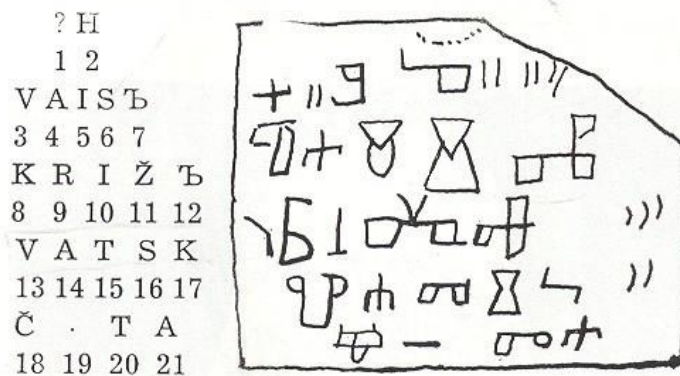
Izvor: <http://webograd.tportal.hr/Miha29/glagoljica/glagoljskinatpisiiploce>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

Bašćanska ploča je najznamenitiji spomenik rane hrvatske pismenosti. Potječe iz 1100., a pronađena je u Jurandvoru u Baškoj na otoku Krku. Dimenzije su je 197 x 99 centimetara, debljina joj je 8 centimetara, a teška je oko 800 kilograma. Napravljena je od vapnenca. Tekst je s malo više od četrinsto uglavnom glagoljskih slova uklesan u trinaest redaka, što nije slučajno jer je 13. prosinca dan Svete Lucije koja je zaštitnica crkve. Iznad teksta uklesano je jedanaest listova vinove loze, prema stoljeću nastanka ploče, koji se obavijaju oko raširenog lista. Jezik kojim je pisana je stari hrvatski jezik prožet elementima knjiškog, liturgijskog staroslavenskog jezika. Glagoljica kojom je pisana nalazila se na prijelazu iz oble u uglatu glagoljicu. Čitanje ploče je otežano zbog nepostojanja razmaka između pojedinih riječi i zato jer su pojedini dijelovi teksta teško oštećeni i posve nečitki. Bašćanska je ploča pravni dokument na kojem se prvi put spominje ime hrvatskog vladara. Prema Eduardu Hercigonji, Bašćanska se ploča čita kao književni tekst. „Razlog tome što današnji primatelj jednog pravnog – dakle intuitivno praktičnog – teksta poput *Bašćanske ploče* doživljava taj tekst (i neke druge njemu slične) kao književno-estetsko ostvarenje valja zacijelo tražiti u tome što osoba koja dekodira nije ograničena autorovom namjerom.“¹⁵ Karakteristična je invocacija (zaziv Boga), kojom počinje tekst. Ako analiziramo Bašćansku ploču vidimo da je drugi dio zapis opata Držihe pisan u prvome licu, koji bilježi da je hrvatski kralj Zvonimir „v dni svoje“ darovao svetoj Luciji zemlju („ledinu“), te nabroja svjedoke darovanja. Sljedeći zanimljiv dio je formula minacije protiv onih koji bi zanijekali darovanje

¹⁵ Hercigonja, 2006, 38.

(neka ih kazne Bog, Marija, četiri evanđelista i Sveta Lucija). U nastavku je teksta dana obveza redovnicima crkvice Svete Lucije da mole za darovatelja (i svjedoke). Zatim slijedi zapisa opata Dobrovita, također pisan u prvome licu, koji bilježi da je taj opat s devetero svoje samostanske braće (redovnika) sagradio tu crkvu pa tu gradnju datira s vremenom kneza Kosmata, koji je vladao cijelom Krajinom. Analizu Bašćanske ploče završavamo zapisom u kojem se navodi da su u to vrijeme crkve „Mikula v Otočcu“ i Sveta Lucija bili ujedinjeni. Nacionalno kulturno značenje Bašćanske ploče jest da je to prvi cjelovito sačuvani spomenik narodnoga jezika (impregniranoga s elementima knjiškoga crkvenoslavenskoga), da je pravni spomenik, činjenica da se prvi put na narodnome jeziku, a ne više na latinskome bilježi ime naroda i njegova vladara Zvonimira te činjenica da je pisana glagoljicom. Pri čitanju ploče nailazimo na određene poteškoće. Velik je broj onih koji su proučavali ploču, a neki od njih jesu: Ivan Kukuljević Sakcinski, Pavel Josef Šafarik, Franjo Rački, Ivan Črnčić, Vatroslav Jagić, Rudolf Strohal, Vjekoslav Štefanić, Fran Barbalić, Dragutin Kniewald, Stjepan Ivšić, Josef Vajs, Mladen Deželić, Branko Fučić, Milan Moguš, Nada Klaić, Nikola Bonifačić-Rožin, Josip Bratulić, Eduard Hercigonja, Ante Stamać, Andre Mohorovičić, Petar Strčić, Stjepan Damjanović, Mateo Žagar, Lujo Margetić, Ivo Frangeš itd. Danas je ploča izložena na počasnom mjestu, u atriju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, kojoj je krčki biskup – kao najvišoj znanstvenoj ustanovi u zemlji – predao ploču na čuvanje.

Sl. 87. Ulomak II. Crtež I. Črnčića iz god. 1864.

Slika 13. Jurandvorski ulomci

Izvor: <http://www.croatianhistory.net/etf/basska.html>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

Jurandvorski ulomci¹⁶ pojavljuju se u četiri dijela. Ulomak I je našao Črnčić 1864., a njegov student Josip Bonifačić iz Baške ga je darovao Arheološkom muzeju u Zagrebu. Nagrižen je s gornje i donje strane. Danas je na odlomku jasno vidljivo samo nekoliko slova. U čitanju se pomažemo Črnčićevim crtežom objavljenim u Književniku II i Brunšmidovom muzejskom fotografijom iz vremena prije Prvog svjetskog rata. Što se tiče stoljeća datacije, Črnčić, Geitler, Brumšmid i Štefanić ga datiraju XII.-im stoljećem. Geitler smatra da je mlađi od Bašćanske ploče, a Štefanić smatra da je po postanku sličan Bašćanskoj ploči. Ulomak II našao je Črnčić i 1864. ga je objavio zajedno s Ulomkom I. Malo je poznatih podataka o ulomku, toliko da mu me znamo ni dimenzije. Jedina dokumentacija o njemu jest Črnčićev precr¹⁷ i po njemu čitamo natpis na ulomku. Ulomak III otkrio je akademik Branko Fučić prilikom arheološkog istraživanja opatija svete Lucije 1957. Napravljen je od bijeloga vapnenca, oblomljen na svim bočnim plohama. Godine 1941., nakon gradnje betonske grobnice i opločenja prezbiterija crkve sv. Lucije, ulomak je preklesan i upotrijebljen. Ulomak IV otkrio je akademik Branko Fučić prilikom arheološkog istraživanja opatija sv. Lucije, 1957. Napravljen je od bijelog vapnenca i oblomljen na svim bočnim plohama. Slova su mu grubog načina klesanja i zbog oštećenja se ne mogu sa sigurnošću čitati. „Fragmenti, sudeći po petrografskoj analizi, pripadaju istom komadu, a paleografska analiza govori da su iz XII. stoljeća, te su to ostaci druge Bašćanske ploče, tj. lijevoga pluteja – olarne pregrade.“¹⁸

¹⁶ Vidi opis i transliteraciju: Fučić, 1982, 62 – 64.

¹⁷ Fučić, 1982, 63.

¹⁸ Bratulić, 1995, 98.

4. Glagoljica u postojećoj turističkoj ponudi

Neosporna je činjenica da su nabrojani i ukratko opisani spomenici važni kao dokaz pismenosti te, samim time, dobivaju na kulturnoj važnosti. Potencijal glagoljice i glagolizma u Istri i na Kvarneru iskorišten je i predočen u različite kulturne sadržaje. Svakako treba spomenuti Aleju glagoljaša, Izložbu glagoljice na Rijeci jedinstvenu u Hrvatskoj i u svijetu, Festival vitezova, glagoljaša, dvorskih luda i komedijaša u Baškoj, Ploču od školjaka u Baškoj, glagoljaške putove, ročku glagoljašku Akademiju Juri Žakan i slično.

4. 1. Aleja glagoljaša

Slika 14. Ulaz u Aleju glagoljaša

Izvor: <http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=1592.0>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Aleja glagoljaša mjesto je gdje se mogu vidjeti kopije prije nabrojanih spomenika uz najpoznatije spomenike kvarnerskoga područja. Aleja je projekt Čakavskoga sabora koji za zadatak ima proučavanje i populariziranje glagoljaških tradicija. Začetnik izgradnje Aleje je bio Zvane Črnja, a osmislili su je akademik Josip Bratulić i kipar Želimir Janeš. Tamo, na stazi dugoj sedam kilometara, posjetitelj može vidjeti jedanaest spomen-obilježja glagoljice. Aleja glagoljaša je, stoga, vrlo primamljivo mjesto za izlet putovima glagoljaša, kulturno „uzdizanje“ i uživanje na svježem zraku. Spomen-obilježja Aleje¹⁹ su: Stup čakavskoga sabora, Stol Ćirila i Metoda, Sijelo Klimenta Ohridskog, Glagoljski abecedarij, Klanac

¹⁹ Opisi i fotografije: <http://www.kulturni-turizam.com/hrv/sadrzaj/hum/954/opsirnije/>, 8. svibnja 2016.

hrvatskog Lucidara, Vidikovac Grgura Ninskoga, Uspon Istarskog razvoda, Zid hrvatskih protestanata i heretika, Odmorište Žakna Jurja, Spomenik otporu i slobodi te Vrata Huma.

Sve počinje glagoljaškim slovom s koje adresira Ivanovo evanđelje i činjenicu da „u početku bijaše riječ“ te početak slavenske pismenosti.

Slika 15. Stol Ćirila i Metoda

Izvor: <http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=1592.0>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

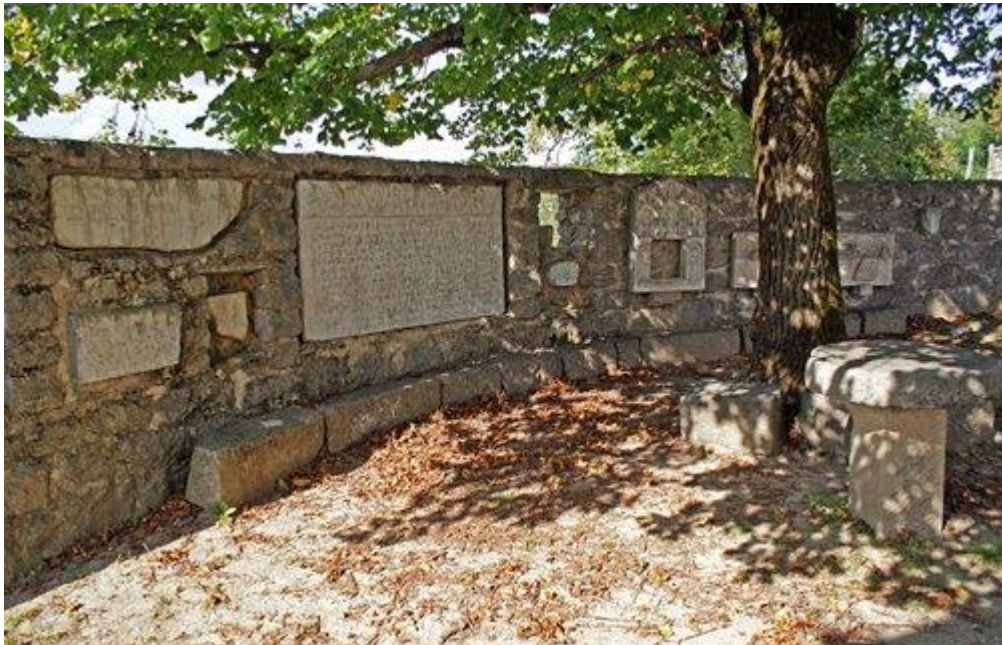
Stol Ćirila i Metoda ima tri noge kao simboliku svetoga trojstva i biblijske izreke „Sve što je trojno, savršeno je“. Osim toga, naziv je ovoga spomen-obilježja upisan latinicom, ćirilicom i glagoljicom. Uz stol su posađena dva čempresa koja predstavljaju Svetu Braću.

Slika 16. Katedra Klimenta Ohridskoga

<http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=1592.0>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Kliment Ohridski najznačajniji je učenik Ćirila i Metoda i osnivač prvoga slavenskoga sveučilišta čije se sijelo sastoji od kamenih stolica postavljenih ukrug za Klimenta (katedra) i njegove učenike.

Slika 17. Glagoljski lapidarij Aleje

Izvor: <http://www.pticica.com/slike/4-glagoljski-lapidarij/803773>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Ispred crkve u selu Brnobići nalazi se zbirka kopija najstarijih i najznačajnijih hrvatskih glagoljskih natpisa uklesanih u kamen: Plominski natpis, Kninski ulomak, Valunska ploča, Krčki natpis, Plastovski ulomak, Bašćanska ploča, Grdoselski ulomak, Senjska ploča i Senjski ulomak. Glagoljski lapidarij realizirao je akademik Branko Fučić, a svečano je otkriven 25. studenoga 1984. na proslavi Dana Huma. Glagoljski je lapidarij smješten u seoski ambijent sela Brnobića čiji je život lociran oko crkve svete Marije. „Postavili smo ga, namjerno, ne u „slobodnu prirodu“ već u živu i autentičnu seosku sredinu – takovu u kakvoj je glagoljsko pismo tisuću godina živjelo.“²⁰ Klanac hrvatskog Lucidara uz put prema selu Grabri, posvećen je srednjovjekovnoj enciklopediji istoimenoga naziva pisanoj u obliku pitanja i odgovora gdje učenici pitaju pa im učitelj odgovara. Klanac predstavlja suhozid u obliku planine, a na vrh zida postavljen je oblak kao simbol Učke nad čijim je vrhom oblak. Vidikovac Grgura Ninskoga povezuje slova na tri pisma - glagoljici, latinici i ćirilici, kao priliku da posjetitelj nauči slova onoga pisma koje ne poznaje.

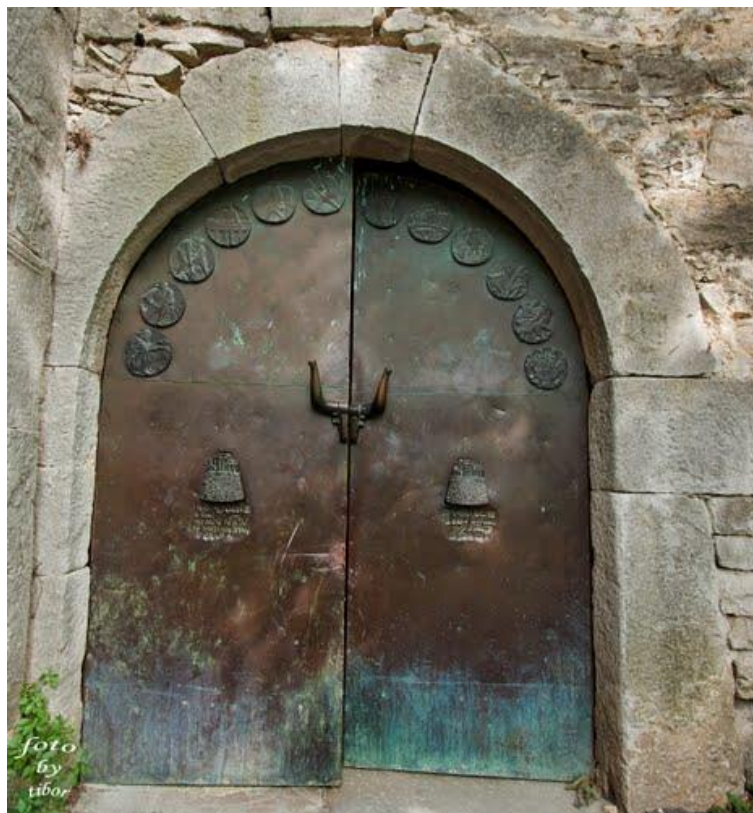
Slika 18. Uspón Istarskoga razvoda

Izvor: http://www.panoramio.com/user/901301/tags/ALEJA%20GLAGOLJA%C5%A0A?photo_page=2, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Uspón Istarskoga razvoda iduće je spomen-obilježje. Istarski razvod isprava je koja govori o razgraničavanju posjeda feudalnih gospodara Istre: Akvilejske patrijaršije, Venecije i Pazinske knežije. Istarski je razvod skup isprava iz 13. i 14. stoljeća koje su nastajale u dužem vremenskom razdoblju i koje su bile pisane na latinskome, njemačkome i hrvatskome jeziku.

²⁰ ur. Pavletić, 2011, 176.

Razvodnilo se hodanjem komisije po terenu. Komisiju su činili gospoda, feudanci, crkvene starješine, seoski župani i „deberi verovani“ ljudi koji su po znanju i sjećanju odredili granice među općinama, zajedničke pašnjake, pravo na sječu šuma itd. Oni su određivali kunfine, tj. međe koje je trebalo čuvati jer se od zemlje živi pa zaslužuje poštovanje. Drugi je način određivanja granica bio proučavanje starih razvodnih dokumenata. Uspon Istarskoga razvoda se sastoji od kamenih stupova u obliku glagoljaških slova postavljenih uzduž kosine brda na čijem se vrhu nalazi županski stol na kojem je ucrtana popularna dječja igra „mlin“ istarskoga naziva „trilja/trija“.²¹ Zid hrvatskih heretika i protestanata ozidani je kameni zid u čijoj je sredini uklesano glagoljaško slovo s. Ispisana su imena hrvatskih protestanata, ne samo istarska imena, i heretika s citatima iz njihovih djela. Oni su: Matija Vlačić Ilirik, Baldo Lupetina, Stipan Konzul Istranin, Matija Grbac, Juraj Križanić itd. Odmorište Žakna Jurja sastoji se od visokog kamena isklesanog u obliku knjige 1482. s natpisom: „Vita, vita, štampa naša gori gre!“. Spomenik otporu i slobodi znamen je žitelja Huma za mirom. Sastoji se od tri kamena bloka od kojih svaki simbolizira jedno povijesno razdoblje: stari vijek, srednji vijek i novi vijek.

Slika 19. Vrata Huma

Izvor: http://www.panoramio.com/user/901301/tags/ALEJA%20GLAGOLJA%C5%A0A?photo_page=2, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

²¹ Bratulić, 1994, 50.

Vrata Huma su bakrena, dvokrilna, teška i svečana s rukohvatima u obliku volovskih rogova, a završno su obilježje na putovanju Alejom. U gornjem djelu vrata je kalendarij. Na njemu je polukružno postavljeno dvanaest medaljona s prizorima seoskoga života – radova u polju i kući svaki pojedini mjesec.

U plan puta, uz razgledavanja Aleje, treba uvesti i razgledavanje replike Gutenbergove glagoljske tiskarske preše. Naime, Katedra Čakavskog sabora iz Roča je 2000. ostvarila značajan projekt i obogatila Roč replikom tiskarskoga stroja. Također, Ročki je glagoljaški bijenale termin je koji označava održavanje znanstvenih skupina povezanih s glagoljicom i glagoljaškom djelatnošću. Autor projekta je profesor Frane Paro, a preša se može razgledati uz prethodnu najavu. Aleju glagoljaša ponajviše posjećuju školarci u pratnji svojih profesora. Za posjet Aleji je najvažnije uz sebe imati turističkoga vodiča. Ako vodiča nema, turist se u Aleji nađe usred hrpe spomenika kojima ne zna važnost jer u Aleji ne postoje table s kratkim opisom spomen-obilježja i njihove kulturno-povijesne važnosti. Ako osoba ne zna što pojedini spomenik predstavlja i koja je njegova važnost, turist tada neće moći doživjeti čari Aleje, a bez turističkoga vodiča većini ljudi ova spomen-obilježja predstavljaju samo hrpu kamenja. Postavlja se pitanje kako se do današnjeg dana nije razvila svijet da bi trebalo napraviti ploče koje će opisati spomen-obilježja. Zato Aleju najčešće posjećuju školarci sa svojim profesorima hrvatskoga jezika koji poznaju važnost Aleje i mogu to učenicima na zanimljiv način predstaviti.

„Na kraju Aleje, u samom gradu Humu, u kući u kojoj su živjeli Humski kapelani (dakle: mladi glagoljaši), a koja je u XIX. i početkom XX. stoljeća služila kao škola Družbe sve. Ćirila i Metoda, planirano je postavljanje MUZEJA GLAGOLJICE.“²² Taj bi muzej osim povijesti glagoljaškoga pisma trebao svjedočiti povijest i kulturu našega naroda. Ovako je akademik Bratulić pisao još 1994., međutim do današnjega dana muzej nije realiziran.

4. 2. Mala glagoljska akademija Juri Žakan Roč

²² Bratulić, 1994, 80.

Slika 20. Polaznici male glagoljske akademije Juri Žakan Roč

Izvor: http://os-trnsko-zg.skole.hr/aktivnosti/dogadjanja?news_id=969, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Mala glagoljska akademija Juri Žakan Roč smatra je učenika osnovne škole u svrhu očuvanju kulturne baštine i glagoljice. Žakni su prepisivači mnogih glagoljaških tekstova. Njihovi se zapisi nalaze na marginama glagoljskih rukopisnih knjiga. To je smotra učitelja hrvatskog jezika, povijesti, likovne kulture, glazbene kulture i razredne nastave koji se u sklopu izvannastavnih aktivnosti bave glagoljicom. Učenici šestih razreda iz čitave Hrvatske pišu sastavke na glagoljici i natječu se u poznavanju glagoljice i u kreativnosti. Na akademiji, vrsni poznavatelji glagoljice poput akademika Josipa Bratulića, učenike podučavaju ovome pismu, a vode ih i na izlete putovima glagoljaša.

Slika 21. Akademik Josip Bartulić vodi učenike putovima glagoljaša
Izvor: http://os-trnsko-zg.skole.hr/aktivnosti/dogadjanja?news_id=969, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Pozitivna strana ove akademije je buđenje ljubavi prema glagoljici od malih nogu. Pozitivan odjek koji akademija ostavlja na učenike trebalo bi smatrati poticajnim za osnivanje akademije za sve uzraste i generacije kao koncept koji bi bio prisutan cijele godine, a ne samo nekoliko dana i gdje bi svi zainteresirani mogli naučiti glagoljaška slova.

4. 3. Izložba o glagoljici u Rijeci

Slika 22. Izgled Izložbe o glagoljici u Rijeci

<http://www.croatia.org/crown/articles/9722/2/International-conference-dedicated-to-the-memory-of-Branko-Fucic>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Izložba o glagoljici u Rijeci²³ je jedinstvena u cijeloj Hrvatskoj. Otvorena je u prostoru Sveučilišne knjižnice u Rijeci. Prvi puta je održana 30. prosinca 1968. povodom obilježavanja dvadeset i pete godišnjice pripojena Istre i Rijeke Matici hrvatskoj. Autori ove izložbe su dr. Vanda Ekl, akademik Branko Fučić i arhitekt Igor Emili. Izložba predstavlja jedinu izložbu koja prikazuje cijeli razvitak glagoljice u Hrvatskoj. Izložene su kopije svih vrsta spomenika (sveukupno sto dvadeset i jedan izložak): epigrafski, statutarni, diplomatski, registri, liturgijski, literarni, nadgrobnici. Pored kopija na izložbi se nalazi i nekoliko originalnih glagoljskih rukopisa: tri misala iz 15. stoljeća (oba Vrbnička i Ljubljanski) i riječki fragmenti glagoljskog brevijara iz 14. i 15. stoljeća.²⁴ Izložba je jedinstvena u Hrvatskoj i već više od četrdeset godina otvorena za posjetitelje. Služi kao muzej glagoljice zbog mnogobrojnih izložaka koje prezentira. Izlošci nisu originali, nego predstavljaju vjerne kopije. Prikazuju se kopije lapidarnih spomenika sve do tiska i prvih glagoljaških tiskanih knjiga.

²³ <http://www.svkri.hr>, 17. siječnja 2016.

²⁴ Nazor, 1969, 444–445.

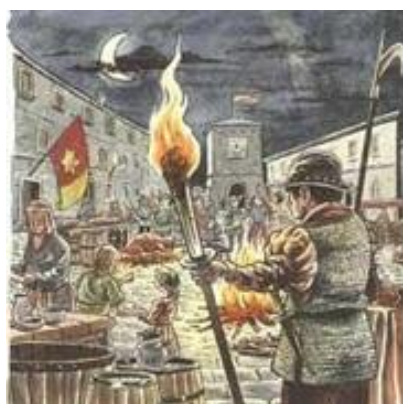

Slika 23. Prvotisak Hrvojeva misala iz 1404. s Izložbe

Izvor: <http://www.croatianhistory.net/etf/lubiana.html/>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

„Dosad su napravljene mramorne pločice uz izložke u obliku glagoljskih slova s tekstem na hrvatskom i engleskom jeziku, u suradnji s Akademijom primijenjenih umjetnosti iz Rijeke. Uređen je prostor izložbe, nabavljeno računalo s glagoljskim fontom te pisač, uz pomoć kojih posjetitelji mogu ispisivati željeni tekst na glagoljici te ga otisnuti i ponijeti sobom. Planirano je i snimanje dokumentarnog filma o glagoljici. U sklopu posjeta izložbi prikazuju se dokumentarni filmovi o glagoljici, Bašćanskoj ploči i Šimunu Kožičiću Benji.“²⁵ Na izložbi gostuju važne osobe iz područja glagoljice i glagolizma.

4. 4. Festival vitezova, glagoljaša, dvorskih luda i komedijaša

FESTIVAL VITEZOVA
GLAGOLJAŠA
DVORSKIH LUDA I
KOMEDIJAŠA

KRK
28. - 29. prosinca 2009.

Slika 24. Vizualni identitet Festivala vitezova, glagoljaša, dvorskih luda i komedijaša iz 2009.
<http://www.klinfo.hr/nekategorizirano/posebna-dogadjanja/festival-vitezova-glagoljaasa-dvorskih-luda-i-komedijasa/>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Festival vitezova, glagoljaša, dvorskih luda i komedijaša je značajan po tome jer prikazuje cijelu povijest Krka. Održava se 28. i 29. prosinca. Naziv festivala dokazuje da je povijest grada Krka upisana i rukama vrijednih pisara - glagoljaša. Na tom se festivalu održavaju različite predstave, večeri poezije i dokumentarni filmovi. „Program ovog festivala ide za time da ukaže na bogatstvo povijesti tisućljetnog grada, isto tako i da zabavi posjetitelje

²⁵ Ibidem, 17. siječnja 2016.

na način kako su se zabavljali u srednjem vijeku: trubadurskim stihovima, dvorskim ludama koje izazivaju vitezove na dvoboj...²⁶

4. 5. Bašćanska staza glagoljice

Slika 25. Inicijalna skulptura na Bašćanskoj stazi glagoljice

Izvor: <http://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/baska/bascanska-staza-glagoljice>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Slika 26. Glagoljaška slova na Bašćanskoj stazi glagoljice

Izvor: <http://metro-portal.rtl.hr/otvorena-bascanska-staza-glagoljice/24431>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Godine 2009. dovršena je Bašćanska staza glagoljice, projekt koji je udruga Sinjali iz Baške započela iste godine kada je i osnovana, a to je 2006.²⁷ Radi se o kamenim skulpturama

²⁶ <http://www.tz-krk.hr/hr/arhiva/41-gradska-zbivanja/292-festival-vitezova-glagoljaa-dvorskih-luda-i-komedijaa-09>, 4. travnja 2016.

u obliku glagoljaških slova koje se protežu od prijevoja Treskavac u bašćanskoj dolini pa sve do Stare rive u bašćanskoj luci. Prvotna je ideja bila napraviti po jedan kamen za svako slovo glagoljice. Međutim, broj skulptura je premašio sva očekivanja i izrađeno je ukupno trideset i četiri skulpture te jedna posvetna skulptura Društva Sinjali. Veće skulpture klesali su studenti odsjeka kiparstva akademija iz Osijeka, Rijeke, Splita, Ljubljane, Graza i Praga te kipar Ljubode Karina koji je bio umjetnički voditelj projekta. Manje skulpture su klesali studenti hrvatskih i europskih akademija na kiparskim radionicama organiziranim u Baški. Visoko pokroviteljstvo nad formiranjem staze preuzelo je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Veće skulpture izrađene su od istarskog bijelog kamena, a manje od krčkog kamena samca. Bašćanska staza glagoljice povezuje hrvatske gradove na način da svako slovo sponzorira određeni grad, općinu ili poduzeće čije ime započinje tim slovom: „...pa je tako npr. Dubrovnik pokrovitelj slova D, Trogir slova T, a slovo P sponzorira češka prijestolnica - Prag! Zanimljivo je da je slovo Z 'pripalo' Zadru, a Zagreb je tako 'dobio' slovo A, kao početno slovo starog njemačkog naziva za Zagreb - Agram.“²⁸ Na stazi se održavaju različite manifestacije pod zajedničkim imenom „Sarcen glagoljaj!“. Na stazi je postavljeno trideset i četiri kamenih skulptura s uklesanim glagoljskim slovima, U produkciji Društva Sinjali izvodi se predstava autorice Blandine Marković Randić Ploča od školjaka. Nadahnuta legendom o posjeti hrvatskog kralja Zvonimira i nastanku Bašćanske ploče u jurandvorskoj opatiji svete Lucije, autorica je ispričala priču o vjeri i ponosu koji nas snaže u teškim vremenima, o slovima koja su sačuvala hrvatsko ime i bezvremenske vrijednosti slobode i istine.

²⁷ http://www.pgz.hr/arhiva_novosti?newsid=243, 8. svibnja 2016.

²⁸ <http://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/baska/bascanska-staza-glagoljice>, 5. svibnja 2016.

5. Položaj glagoljice u glagoljaškim središtima

Kako bismo ispitali kakav stav prema glagoljici imaju oni na čijemu se području ona nalazi, odnosno jesu li svjesni važnosti koje ovo pismo ima za našu kulturu i povijest, analizirane su mrežne stranice glagoljaških mjesta Istre i Kvarnera: Buzet, Cres, Krk i Baška. Osim toga, razgovarali smo i s djelatnicima turističkih zajednica glagoljaških središta te navodimo i društva koja su osnovali obožavatelji glagoljice koji su svoje slobodno vrijeme odlučili posvetiti upravo glagoljaškome pismu. Kao dokaz da smo se elektronički dopisivali s djelatnicima turističkih zajednica, priloženi su e-mailovi.

5. 1. Analiza mrežnih stranica glagoljaških mjesta

U današnje vrijeme sve veće informatizacije, turist destinaciju u koju dolazi najčešće upoznaje putem interneta. Vrlo je važan dizajn mrežnih stranica, a je još važniji njihov sadržaj. Posjet mrežnim stranicama formira prvi dojam kod turista, a on je često presudan u konačnom odabiru destinacije. Ovo je poglavlje posvećeno analizi mrežnih stranica glagoljaških mjesta. Pažnja je analize mrežnih stranica glagoljaških mjesta usmjerena na to postoji li na stranicama informacija o postojanju glagoljice (odnosno može li turist uopće saznati da određeno mjesto ima bogatu glagoljašku tradiciju) i je li ona dovoljno iskorištena u kulturno-turističkoj ponudi.

Turistička zajednica Grada Buzeta²⁹ zaslužuje najviše pohvala jer pridaje veliku važnost glagoljici. Na svojim mrežnim stranicama ima rubrike Hum i Roč, a ti su gradići prijestolnice glagoljice u Istri. Pod rubrikom znamenitosti nalazimo tri podrubrike: o glagoljici, glagoljaški spomenici i Aleja glagoljaša. Pohvalno je to što se pod rubrikom glagoljaški spomenici spominju i najpoznatiji brevijari i grafiti toga područja, a to je manje poznati glagoljaško nasljeđe. Druga je pohvala na račun brošure Kulturno-povijesni vodič³⁰, koja je objavljena na mrežnim stranicama Buzeta na stranim jezicima. Jedna cijela stranica brošure posvećena je Aleji glagoljaša. Na toj su stranici spomenuta sva spomen-obilježja koja se nalaze u Aleji.

Na mrežnim stranicama Turističke zajednice Grada Cresa³¹, u rubrici kultura i umjetnost, spominje se Valunska ploča koja se u vrlo kratkim crtama opisuje. Pod rubrikom manifestacije vidimo da na Cresu ne postoji nijedna manifestacija posvećena glagoljici.

²⁹ <http://www.tz-buzet.hr/>, 24. siječnja 2016.

³⁰ http://www.tz-buzet.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=161&Itemid=126&lang=hr, 10. svibnja 2016.

³¹ <http://www.tzg-cres.hr/>, 23. siječnja 2016.

Analizom ponude kulturnih tura Cresa, zamjećujemo da su jedine ture koje se nude one gastronomske, a glagoljaška bi tura turistima mogla biti vrlo zanimljiva.

Sljedeće istražene web-stranice su stranice Turističke zajednice Baška.³² Turistička zajednica otoka Krka nigdje ne spominje glagoljicu, Bašćansku ploču i Krčki natpis. U rubrici Spomenici kulture pojavljuju se najpoznatije crkve i mozaici, a glagoljaštvo je zaboravljeno odnosno zanemareno. Mogući je razlog taj što su odlučili taj dio prepustiti Turističkoj zajednici općine Baška, gdje je smještena Bašćanska ploča. Kako je otok Krk prijestolnica glagoljice, a u Baškoj se nalazi Bašćanska ploča, od stranica Općine Baška najviše se očekuje. Tamo se Bašćanska ploča nalazi pod rubrikom znamenitosti uz koju se spominje crkvice svete Lucije gdje je ploča pronađena. Nadalje, spominje se Bašćanska staza glagoljice čiji je autor udruga Sinjali te je kontakt udruge na stranicama naveden. Zanimljiv je i vizualni izgled stranice koji je prepun glagoljaških slova. Pažnju privlači i rubrika Bašćansko kulturno ljeto, ali ni u toj rubrici nije spomenuta nijedna manifestacija posvećena glagoljici.

Analizom mrežnih stranica dolazi se do zaključka da se glagoljici ne posvećuje dovoljna pažnja. Glagoljaška mjesta se, izgleda, ne ponose svojom glagoljaškom baštinom jer spominju tek one najpoznatije spomenike s vrlo oskudnim podacima, oskudnijim od onih koje se uči u školskim obrazovnim programima, a glagoljica kao da se nalazi u rubrici „ostalo“.

5. 2. Odnos turističkih zajednica i udruga prema glagoljaškome nasljeđu

Nakon analize mrežnih stranica turističkih zajednica, elektroničkom poštom su kontaktirani zaposlenici turističkih zajednica Buzet, Cres, Krk i Baška kojima smo se predstavili i postavili nekoliko pitanja: koliko je popularna glagoljica u mjestu, koje aktivnosti trenutno provode povezane s glagoljicom, što se može i treba učiniti za popularizaciju glagoljice, pokazuju li turisti interes za glagoljicu, na koji način se njima glagoljica predstavlja te čini li se to prijevodom na strane jezike te koji su danji projekti koje planiraju provesti, a tiču se glagoljice.

³² <http://tz-baska.hr/baska/>, 19. siječnja 2016.

prima tzig-buzeta ▾

Poštovani,

magistrica sam kroatistike i upisala doktorski studij hrvatske kulture u Zagrebu. Diplomski rad na svom drugomstudiju kulture i turizma posvećujem upravo glagoljici te je naslov *Potencijal glagoljice u turističkoj ponudi Istre i Kvarnera* gdje govorim o tome koliko je potencijal glagoljice za sada iskorišten te što bi se moglo napraviti da se on još bolje iskoristi. Vaš bih odgovor uvrstila u svoj diplomski rad te bih Vam bila jako zahvalna da mi odgovorite.

Trebao bi mi Vaš odgovor stanju danas. Zanima me pitanje popularnosti glagoljice na vašem otoku, koje su vaše trenutne aktivnosti te što se još može i treba učiniti za poboljšanje i popularizaciju. Što je s interesom turista za glagoljicu? Komunicirate li s publikom (plakatima, predstavama...) na stranim jezicima što se predstavljanja glagoljice tiče da im bude razumljivo? I naravno zanima me koji bi bili daljnji projekti vezano za glagoljicu. U kontaktu sam s profesorom Bratulićem i s Ivom Đorđević te ću popratiti i aktivnosti Glagoljaške akademije Jurij Žakan ove godine.

Bila bih Vam zbilja zahvalna kada biste mi odgovorili na ova moja pitanja jer veliki sam obožavatelj glagoljice. Ukoliko steza rado bih popila sa Vama kavu te ako imate nekih pitanja možete mi se obratiti na broj 099 408 91 94.

Srdačan pozdrav

Uspostavljanje kontakta s turističkim zajednicama glagoljaških mjesta (uvodna e-poruka)

U nastavku šaljem odgovore.

„Zanima me pitanje popularnosti glagoljice vašega grada, koje su vaše trenutne aktivnosti te što se još može i treba učiniti za poboljšanje i popularizaciju.“

Na području grada Buzeta imamo nekoliko sadržaja vezanih uz glagoljicu. Oni se nalaze u Roču i Humu, pa tako imamo veliki broj posjetitelja koji posjećuju te lokacije (osnovne i srednje škole, studenti iz Hrvatske i Slovenije, turisti). Turistička zajednica je izradila info tabele i interpretacijske tabele za ta područja, te je sadržaje uvrstila u svoj kulturno-povijesni vodič koji je izrađen na 4 jezične mutacije. Kako je za jedan dio sadržaja vezanih uz glagoljicu zadužena Katedra čakavskog sabora Roč, imamo i uspješnu suradnju s njima. Svake se godine u Roču održava Mala glagoljaška akademija koju polaze učenici osnovnih škola iz cijele Hrvatske. Još uvijek nije sasvim poznato da se upravo velik dio sadržaja vezanih uz glagoljicu nalazi na našem području, a i poneki strani turisti koji posjete naš kraj ne znaju o čemu se uopće radi. Dio informacija trebalo bi popularizirati od strane nacionalne razine (HTZ, Ministarstvo kulture) zbog malog budžeta lokalnih TZ-a.

„Što je s interesom turista za glagoljicu?“

Dio turista koji posjećuju naše područje, jako je dobro upoznat s značenjem i vrijednošću glagoljice. Drugi dio njih koji dođe ne znaju ništa o glagoljici, no kada im se objasni značaj iste, postaju jako zainteresirani za nju. Kao što sam i prije navela, trebalo bi raditi veću promociju na nacionalnoj razini.

„Komunicirate li s publikom (plakatima, predstavama...) na stranim jezicima što se predstavljanja glagoljice tiče da im bude razumljivo?“

S turistima komuniciramo putem informativnih letaka i tabela, a Katedra organizira i razne radionice o glagoljici.

Uspostavljanje kontakta s Milom Nežić iz Turističke zajednice Buzeta 16. lipnja 2016.

Mila Nežić nam je na postavljena pitanja odgovorila kako imaju veliki broj posjetitelja koji su zainteresirani za glagoljicu: osnovne i srednje škole, studenti iz Hrvatske i Slovenije te turisti. Posjetitelje je svrstala u dvije kategorije: na one koji posjećuju to područje i jako su dobro upoznati sa značenjem i vrijednošću glagoljice i one koji dođu ne znajući ništa o glagoljici, a kada im se objasni njezin značaj, postaju jako zainteresirani za nju. Mila Nežić je istaknula dva puta kako znatno veći naglasak treba staviti na promociju glagoljice na nacionalnoj razini, kako bi bio što manji broj onih koji nisu čuli za glagoljicu:

Još uvijek nije sasvim poznato da se upravo velik dio sadržaja vezanih uz glagoljicu nalazi na našem području, a i poneki strani turisti koji posjete naš kraj ne znaju o čemu se uopće radi. Dio informacija trebalo bi popularizirati od strane nacionalne razine (HTZ, Ministarstvo kulture).

tzg-buzeta

Dodaj u krugove

Pokaži detalje

TZG Buzeta

Dodaj u krugove

Pokaži detalje

Turistička zajednica je izradila info tabele i interpretacijske tabele glagoljaških područja Grada te je glagoljaške sadržaje uvrstila u svoj kulturno-povijesni vodič koji je izrađen na četiri jezične mutacije. S obzirom na to da je za jedan dio sadržaja vezanih uz glagoljicu zadužena Katedra Čakavskog sabora Roč, Turistička zajednica ima uspješnu suradnju s njima. Svake se godine u Roču održava Mala glagoljaška akademija koju polaze učenici osnovnih škola iz cijele Hrvatske. Programi povezani s glagoljicom koje provode jesu: posjet svim sadržajima uz stručno vođenje, organiziranje malih radionica, demonstracija tiska na Gutenbergovoj tiskari i ostalo.

From: Jadranka TZG Cresa [<mailto:jadranka@visitcres.hr>]
Sent: Thursday, June 16, 2016 1:39 PM
To: 'Elis Bačac' <baacelis@gmail.com>
Subject: RE: Pomoć diplomski rad

Poštovani,

Mi u našim promotivnim mateijalima i na našoj web stranici uvijek ukazujemo na Valunsku ploču kao jedan od najstarijih hrvatskih glagoljskih spomenika. Isto tako, uvijek to spominjemo u radu s novinarima. Za sve daljnje akcije u vezi glagoljice možete se obratiti Creskom muzeju: creski.muzej@cres.hr

Srdačan pozdrav,

Jadranka Pavlović

Turistička zajednica Grada Cresa
Cons 10, 51557 Cres, Croatia

tel. | [+385 51 571 535](tel:+38551571535)
fax. | [+385 51 571 535](tel:+38551571535)
e-mail | jadranka@visitcres.hr
web | www.tzg-cres.hr

Uspostavljanje kontakta s Jadrankom Pavlović iz Turističke zajednice Cresa 21. lipnja 2016.

Turistička zajednica Grada Cresa posljednja je odgovorila na naš upit. Odgovor je vrlo sažet i iz njega se ne da iščitati mnogo osim da imaju Valunsku ploču koju spominju u interakciji s medijima. Nakon što smo direktoricu podsjetili tri puta da odgovori na mail koji je primila, odgovor je stigao. Kada smo je nazvali drugi put, rekla je kako je poslala odgovor iako nama odgovor nije stigao. Na podsjećanje treći put da pošalje još jednom taj mail i ljubazno je upitavši neka provjeri ima li naš točan mail, direktorica je bila vrlo neljubazna i rekla kako je u gužvi i ima ured pun ljudi te da nema samo nas kao obvezu. Nakon toga je stigao prije naveden sadržaj maila.

Osobe (5)

Jadranka TZG Cresa

[Dodaj u krugove](#)

[Pokaži detalje](#)

 Nataša Jurina <natasajurina@tz-krk.hr>
prima ja ▾

7. lip (prije 2 dana) ☆

Poštovana Elis,
hvala na obraćanu. Rado ću vam pomoći, trenutno sam u gužvi pa ću vam se od kraja tjedna nastojati javiti.
Za početak vam šaljem link na natječaj za suvenir koji radimo, a kojem je teme bila upravo glagoljica
<http://www.tz-krk.hr/hr/arhiva/36-gradske-obavijesti/512-dar-iz-krka-2016-rezultati>

Naša srednja škola imala je cijelu godinu teme glagoljice, a projekt su zaključili prigodnom izložbom
<http://www.grad-krk.hr/Pocetna/Glagoljska-prica-krckih-srednjoskolaca-ispisana-u.aspx>

Ugodan vam dan i srdačan pozdrav,

Turistička zajednica Grada Krka
Nataša Jurina, dipl.oec.
Direktorica ureda

Uspostavljanje kontakta s Natašom Jurinom iz Turističke zajednice Grada Krka 7. lipnja 2016.

Turistička zajednica Grada Krka odgovorila je na naš upit i predstavila koje su najsvježije aktivnosti povezane s glagoljaštvom na njihovome otoku. U e-mailu je napisala kako je protekao natječaj za suvenir koji najbolje reprezentira Krk, odnosno poslala nam je rezultate natječaja. Sudeći po suvenirima može se zaključiti da je većina tematski povezana uz glagoljicu, što znači da su autori svjesni koliko je duboko u otočno tkivo upisana glagoljica. Također, u planu i programu je srednje škole Hrvatski kralj Zvonimir te nam je predstavila izložbu naziva *Glagoljaške fraške* kojom su učenici zaključili cjelogodišnje učenje glagoljice.

5. 3. Udruge koje njeguju i promoviraju glagoljicu

Udruge Sinjali i Društvo prijatelja glagoljice udruge su koje predstavljaju primjer dobre prakse. Sinjali su udruga s otoka Krka koja se bavi promocijom glagoljice. Njihova vizija, načela i vrijednosti jesu: „Vodi nas misao da svaki pojedinac razvojem osobnih potencijala, proaktivnim djelovanjem u svojoj sredini, umrežavanjem i partnerstvom s drugim pojedincima i zajednicama može pozitivno mijenjati društvenu stvarnost i njena ograničenja. Pri tome su pravo na znanje i informacije, kreativnost te volonterstvo kao princip djelovanja osnovni alati za ostvarenje naših ciljeva.“³³ U samoj biti njihova djelovanja je afirmacija glagoljice i promocija Bašćanske ploče kao znamenitosti. Društvo prijatelja glagoljice³⁴ osnovano je 22. veljače 1993., na 510. obljetnicu Hrvatskog prvotiska (1483.). Sjedište društva je u zagrebačkoj Matici hrvatskoj. Društvo organizira tribine s predavanjima iz hrvatske glagoljaške baštine, predavanja u školama, knjižnicama i muzejima, likovne

³³ http://www.sinjali.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=7, 31. travnja 2016.

³⁴ <http://www.croatianhistory.net/glagoljica/dpg.html>, 29. travnja 2016.

natječaj, dane glagoljice i tečajeve glagoljice. Također, društvo izdaje novine Baščina³⁵, čija su prethodna izdanja dostupna na mrežnim stranicama u pdf formatu. Glagoljaški kutak Društvo prijatelja glagoljice nalazi se u knjižnici Bogdana Ogrizovića i sadrži četiristo knjiga i časopisa koje je Društvo prikupilo. Društvo se financira godišnjom članarinom koja iznosi sto kuna za zaposlene i trideset kuna za učenike, studente i umirovljenike.

5. 3. 1. Udruga Sinjali

Praktični doprinos radu predstavlja opis intervjuja s Blandinom Marković-Randić iz udruge Sinjali čiji nam je kontakt dala Turistička zajednica Baške. Nju smo prvi puta kontaktirali još 2011. za potrebe izrade seminarskoga rada *Glagoljaški itinenrari Kvarnera iz kolegija Kulturno-povijesni spomenici*.

Meni bi zapravo trebao čisto jedan kratak osvrt o popularnosti glagoljice na vašem otoku, s vaše strane, da mogu prezentirati među studentima. Trebalo bi mi to najkasnije do petka ujutro, ako nije problem. Pripremila sam prvi dio seminara i ostao mi je još ovaj praktičan dio da istražim kako to na terenu zaista funkcionira i što se može učiniti za poboljšanje i popularizaciju. Javila sam se na još nekoliko adresa i posebno mi je drago da sam upoznala vas koji zaista radite na popularizaciji ove teme.

Zanima me da li postoji interes turista za glagoljicu. Ja iskreno mislim da mi kao narod to ne cijenimo dovoljno. Željela bih čuti vaše mišljenje i znati zašto je tome tako.

Zanimalo bi me malo da mi opišete taj projekt na kojem radite, kako ste počeli i zašto te naravno kako su ljudi prihvatili pojavu njega. Zanimaju li se turisti za glagoljaštvo? Jeste li projekt preveli da im bude razumljivo? I naravno koji bi bili daljnji projekti?

Blandina T-Com <blandina.markovic-randic@zg.t-com.hr>
prima ja

16.05.2011.

Poštovana Elis,

donekle je pohvalno što vam tako brzo odgovaram na vaše upite, ali to je stoga što u srijedu odlazimo u Zagreb, gdje ćemo u organizaciji Društva prijatelja glagoljice održati predavanje o Baščanskoj stazi glagoljice i Ploči od školjaka. Ako budete u prilici pogledajte u srijedu i Dobro jutro Hrvatska jer ćemo se i tamo zateći.

Osobe (2)

Blandina T-Com

Dodaj u krugove

Pokaži detalje

Uspostavljanje kontakta s Blandinom Marković-Randić iz udruge Sinjali 16. svibnja 2011.

Poštovana Elis,

donekle je pohvalno što vam tako brzo odgovaram na vaše upite, ali to je stoga što u srijedu odlazimo u Zagreb, gdje ćemo u organizaciji Društva prijatelja glagoljice održati predavanje o Baščanskoj stazi glagoljice i Ploči od školjaka. Ako budete u prilici pogledajte u srijedu i Dobro jutro Hrvatska jer ćemo se i tamo zateći.

Moj tekst je zbog brzine pisanja (a i želje da puno toga kažem) prilično zbrda zdola, ali se nadam da ćete neke odgovore na svoja pitanja ipak naći.

Prikvačit ću vam još i neke materijale za koje mislim da bi vam mogli biti zanimljivi.

Nadam se da ćemo se jednom upoznati, jer se činite dragom i vrijednom osobom, a prema vašim pitanjima, čini se da ste vrlo bliska razmišljanju našeg Društva.

Srdačno vas pozdravljam

Blandina Marković-Randić, Sinjali

Osobe (2)

Blandina T-Com

Dodaj u krugove

Pokaži detalje

Odgovor Blandine Marković-Randić iz udruge Sinjali 16. svibnja 2011.

Za odnose s javnošću u udruzi Sinjali zadužena je Blandina Marković-Randić koja je otkrila razloge nastajanja udruge. Udrugu čini nekoliko entuzijasta iz Baške različitih

³⁵<http://www.croatianhistory.net/glagoljica/bascina.html>, 29. travnja 2016.

zanimanja. Okupili su se 2006. u i svi su redom bili nezadovoljni jer su shvatili da se turizam u Baškoj svodi na „najprimitivniji“ način korištenja prirodnih resursa – kupanje, sunčanje i ništa drugo. Svjesni povijesnog i kulturnog blaga koje bašćanska dolina ima, a to je prvenstveno Bašćanska ploča i glagoljaška tradicija, odlučili su napraviti iskorak. Napravili su ga prvenstveno gradnjom Bašćanske staze glagoljice i nametnuli se posjetiteljima te ih upozorili da se nalaze na drevnom glagoljaškom području. Činjenica je, nažalost, da mali broj turista zna ponešto o glagoljici kada dolazi na ljetovanje, stoga im to treba nametnuti. Glagoljica se premalo koristi u turističke svrhe. Na mrežnim stranicama turističkih zajednica glagoljaštvo je posljednja rubrika te se tretira kao „nešto usputno“ i nezanimljivo turistima. Ne postoji nikakav interes za promjenama ustaljenih načina turističke ponude. Uz more i plažu ne teži se ponuditi nešto drugo. Ni domaći Krčani baš ne cijene glagoljicu, niti u tome vide nešto posebno pa se ne trude niti naučiti je. Jedino djeca nešto znaju jer se u Sv. Luciji jednom godišnje organizira uoči Uskrsa tečaj.

Još uvijek se najveća briga domaćih posvećuje povećanju broja apartmana i njihovu uređivanju. Ugostitelji povećavaju broj stolova i ne poštuju nasljeđe koje su zatekli. I spomenik nulte kategorije bi porušili za jedan stol više. (Blandina Marković – Randić)

Sugovornica je upitana dobiva li potporu od vodećih institucija na otoku.

Ni vodeće strukture (Općina, Turistička zajednica) nemaju neku posebnu naklonost ili viziju što bi i kako bi s tom glagoljicom. Bašćanska ploča je samo za ukras jer bi bilo sramotno da je nema u Baški, ali u vezi glagoljice nema nikakve ponude. Ove zime u razgovoru s načelnikom Općine zamoljeni smo kao Društvo da prestanemo smišljati stalno nešto novo jer nas je teško pratiti. Da nam pokažu kako misle ozbiljno smanjena su nam sredstva iz proračuna za pola, a u Turističkoj zajednici za više od 70%, a do sada nije nam za ovu godinu isplaćeno baš ništa. Tako sada intenzivno sakupljamo financijska sredstva za ovogodišnju Ploču od školjaka jer od Općine i Turističke zajednice više i ne očekujemo ništa (Blandina Marković – Randić).

Iz razgovora možemo zaključiti da vodeći ljudi u općini ne shvaćaju vrijednost glagoljice za kraj koji vode. Također, ispostavlja se istinitom vizija udruge da je volonterstvo i pored toga entuzijazam pojedinaca osnova njihova djelovanja.

Elis Baćac <baacelis@gmail.com>

12:25 (prije 10 sati) ☆

prima Blandina ▾

Poštovana i draga Blandina,

mi smo se već bile upoznale putem maila još 2011. godine. Ne znam sjećate li me se. U međuvremenu sam postala magistar kroatistike i upisala doktorski studij hrvatske kulture u Zagrebu. Diplomski rad na studiju kulture i turizma posvećujem upravo glagoljici te je naslov Potencijal glagoljice u turističkoj ponudi Istre i Kvarnera gdje govorim o tome koliko je potencijal glagoljice za sada iskorišten te što bi se moglo napraviti da se on još bolje iskoristi. Sve informacije koje ste mi 2011. godine dali o vašoj udruzi i problemima s kojima se susrećete bili su mi zbilja korisni i već sam ih uvrstila u diplomski rad. Uvrstila bih sada dio koji se odnosi na stanje danas.

Trebao bi mi Vaš osvrt o stanju danas. Zanima me pitanje popularnosti glagoljice na vašem otoku, koje su vaše trenutne aktivnosti te što se još može i treba učiniti za poboljšanje i popularizaciju. Što je s interesom turista za glagoljicu? iskreno mislim da nije dovoljno prisutna u turističkoj ponudi. Željela bih čuti vaše mišljenje i znati zašto je tome tako. Komunicirate li s publikom (plakatima, predstavama...) na stranim jezicima da im bude razumljivo? I naravno zanima me koji bi bili daljnji projekti udruge.

Bila bih Vam zbilja zahvalna kada biste mi odgovorili na ova moja pitanja jer imam veoma pozitivna iskustva sa Vama iz 2011. godine i veliki sam obožavatelj glagoljice. Bili smo tada spominjali i upoznavanje pa se zbog daljine nismo uspjeli organizirati. Ukoliko ste u Zagrebu ili Istri rado bih popila sa Vama kavu.

U iščekivanju odgovora,
srdačan pozdrav

...

Uspostavljanje prvoga kontakta s Blandinom Marković-Randić iz udruge Sinjali 2. lipnja 2016. (pet godina nakon prvoga kontakta)

Blandina Markovic-Randic

15. lip (prije 6 dana) ☆

prima ja ▾

Draga Elis,

pogledala sam prijašnji tekst i ustanovila sam da nema nekih novosti o kojim bih vam mogla nešto napisati. Čini mi se da vam jedino nisam poslala svoj veliki Vodič po Bašćanskoj stazi glagoljice u kojem sam pokušala sakupiti što više zanimljivosti iz bašćanskog kraja. Ne znam da li će vam poslužiti njegov sadržaj ali pogledajte. Ovo je priprema za ponovno dopunjeno izdanje i još ću na jesen neke stvari popraviti ali to nije jako bitno.

Srdačno vas pozdravljam i želim puno uspjeha

Uspostavljanje drugoga kontakta s Blandinom Marković-Randić iz udruge Sinjali 15. lipnja 2016.

Nakon pet godina ponovno smo kontaktirali udругu Sinjali kako bismo vidjeli čime se udругa sada bavi i valorizira li se ona danas više nego prije pet godina. Nakon prvoga maila Blandina Marković Randić od nas je zatražila da joj pošaljemo ono što je u mailu napisala kada smo se upoznale prije pet godina. Pročitavši ustanovila je, kao što je vidljivo na slici, da nema nikakvih novosti. Kako nas ipak ne bi ostavila bez potrebnih informacija, poslala je vodič od pedesetak stranica. U vodiču *Bašćanska staza glagoljice*, čija je ona autorica, objašnjeno je kako je nastala Bašćanska staza glagoljice, važnost glagoljice, glagoljaštvo u Baški, kratke biografije glagoljaša bašćanskog područja, zatim o društvu Sinjali *Baška i popis većih projekata Društva*, slijede podaci o umjetničkom voditelju projekta, ispod naslova *Korak po korak Bašćanskom stazom glagoljice* krije se opis svih skulptura staze, u posljednjem poglavlju *Je li šetnja Bašćanskom stazom glagoljice time završena?* objašnjava

se da će broj skulptura Staze povećavati, što ukazuje i na to da će se vjerojatno i ovaj *Vodič* s vremenom proširivati.

6. Novi načini valoriziranja glagoljice u kulturno-turističkoj ponudi Istre i Kvarnera

Suvremeni turist ili putnik želi doživjeti nove i nepoznate slike svijeta, steći nove doživljaje i iskustva i želi saznati što više o različitim kulturama i narodima s kojima ostvaruje interakciju. Ovaj rad svoj doprinos ima u tome što osmišljava kako iskoristiti glagoljicu u turističke svrhe. Naime, ranije je objašnjeno da kod turista sve više raste zanimanje za kulturu, a glagoljica je dio naše kulturno-povijesne baštine.

Prije kreiranja turističkoga proizvoda³⁶ važno je ispitati tržište, njegovu specifičnost i potrebe. Kao vid ispitivanja tržišta analizirane su mrežne stranice glagoljaških žarišta Istre i Kvarnera koje su gotovo uvijek prvi kontakt turista s destinacijom u koju dolazi. Uz to su kontaktirane osobe iz turističkih zajednica jer one imaju najizravniji odnos s turistima. Ciljano tržište uključuje odabir između domaćeg i stranog tržišta. Glagoljica bi jednako privlačna mogla biti domaćim i stranim gostima. Odabir tržišta diktira sadržaj turističkoga paketa - prijevoz, smještaj i ostale usluge koje čine jezgru proizvoda. Faza ispitivanja tržišta uz određivanje ponuđača i potrošača uključuje i određivanje konkurencije na tržištu. Nažalost, ovdje ti podaci nisu relevantni jer glagoljica u turističkoj ponudi nije dovoljno afirmirana i pojava konkurencije koja nudi raznolikost proizvoda inspiriranih glagoljicom ulijevala bi optimizam. Ciljano bi tržište korisnika glagoljaške ponude mogli biti turisti koji ljetuju u Istri, školarci iz čitave Hrvatske i inozemstva te studenti i znanstvenici humanističkih znanosti posebice zainteresirani za glagoljaštvo. Glagoljica može biti primarni i sekundarni motiv dolaska turista (mislimo na turiste koji su se zatekli na glagoljaškim područjima za vrijeme trajanja njihova godišnjeg odmora) na područje Istre i Kvarnera te proizvode treba prilagoditi toj činjenici. Kreirati se mogu višednevne i vikend-ponude. Ako vikend-aranžman bude zanimljiv i kreativan, turisti će se vratiti drugi put u destinaciju na duže vrijeme. Vikend u obliku izleta može obogatiti ljetovanje turista i upoznati ih s glagoljicom. Na kraju su sugerirani i neki od načina marketinške komunikacije. Govori se o tome kako predstavljati glagoljicu na tržištu, odnosno kojim kanalima dospjeti do što većeg broja korisnika naše ponude.

6. 1. Glagoljaški paket-aranžman

Definicija koju daje Europska unija u svojim *Smjernicama o putovanjima u paket-aranžmanima* glasi da je paket-aranžman unaprijed aranžirana kombinacija od ne manje od dvaju sljedećih elemenata, prodana ili ponuđena na prodaju po jedinstvenoj cijeni, kad usluge

³⁶ Prema: Čavlek, 1998, 69.

traju duže od dvadeset i četiri sata ili uključuju jedno noćenje, prijevoz, smještaj ili ostale turističke usluge nevezane s transportom i smještajem i koje čine značajan dio paket aranžmana.³⁷ Uz smještaj se povezuju i prehrambene usluge, a pod ostale usluge podrazumijevaju se rekreacijske, trgovačke, kulturne i druge usluge. Paket-aranžmani se dijele na nekoliko vrsta: prema tržišnome kriteriju (na domaće i inozemne), prema vrstama usluge koje sadrže (na inicijativne i receptivne), prema vrstama usluga koje sadrže (na individualne i skupne), prema broju turista (individualne i grupne), prema nastanku (na naručene koje naručuje klijent i raspisane po programu agencije), prema načinu izvođenja (na boravišne i akcijske), prema prijevoznome sredstvu koji se koristi (na zrakoplovne, autobusne, željezničke i brodske).³⁸ Također, mogu se dijeliti prema dobi korisnika usluge i prema godišnjemu dobu.

6. 1.1. Glagoljaški vikend paket-aranžman

S obzirom na to da je glagoljica nedovoljno kreativno afirmirana na području Istre i Kvarnera, vikend paket-aranžmani mogu obogatiti ljetovanje turista i upoznati ih s glagoljicom. Ako vikend-aranžman bude zanimljiv i kreativan, turisti će se po drugi put vratiti u destinaciju na duže vrijeme. Predložit ćemo vikend-aranžman koji bi bio namijenjen turistima koji vole rekreativan način provođenja slobodnoga vremena kao selektivni vid turizma. Tako program vikend-aranžmana može prvoga dana uključivati razgledavanje Aleje glagoljaša biciklima za obilazak staze duge 7 kilometara, uz dva voditelja – profesora povijesti ili hrvatskoga jezika ili turističkih vodiča koji će polaznicima na svjetskim stranim jezicima objasniti značaj spomenika i glagoljice uopće i voditelja biciklističkoga društva koji će diktirati brzinu kretanja Alejom i koji će upućivati na važnost biciklizma i rekreacije za zdravlje čovjeka. S obzirom na to da smo ovaj paket-aranžman namijenili rekreativcima i onima koji vole boravak na svježemu zraku u prirodi, drugi im dan ovoga vikend-aranžmana nudimo boravak u Motovunskoj šumi uz učenje specifičnosti pronalaska i branja tartufa i učenje o ponašanju pasa specijaliziranih za branje te posjetitelji nakon rekreacije uživaju u vidu wellness turizma (relaksaciji u Istarskim toplicama).

Drugi dan

7.00-8.00 Doručak

³⁷ Čavlek, 1998, 63.

³⁸ Vukonić, 2003, 161-162.

8.00-9.00 Dolazak u Motovunsku šumu, doček domaćih tartufara koji će gostima objasniti blagodati i ljekovita svojstva tartufa te uz pomoć pasa prikazati proceduru vađenja.

10.00-12.00 Slobodna šetnja šumom

13.00-14.00 Ručak u konobi *Dorjana* u Livadama

15.00 Dolazak u Istarske toplice, slobodno vrijeme za masažu, kupanje u bazenu s ljekovitim svojstvima i opuštanje

20.00 Povratak

6. 2. Pojam kulturnih ruta

S obzirom na to da su kulturna i prirodna baština nositelji identiteta i razvoja, Vijeće Europe je shvatilo kulturu kao izuzetno jaku poveznicu naroda Europe, stoga su se i razvili mnogi projekti među kojima su i kulturne rute (kulturni itinerari) koje su zasigurno jedan od najvećih i najvažnijih projekata. Zahvaljujući Ministarstvu turizma, Hrvatska se također može pohvaliti razvojem brojnih projekata tematskih kulturnih putova. Razvoj kulturnih ruta u Europi ulazi u novu razvojnu fazu koja podrazumijeva poticanje gospodarske učinkovitosti i bolje turističke iskoristivosti kulturnih ruta. Kad govorimo o nekoj ruti, podrazumijevamo i neki cilj, odnosno ostvarenje želje da nešto novo spoznamo. Takve su spoznaje vezane, primjerice, uz hodočasničke rute koje su se odnosile i na vrlo kratke (od samo jednoga dana), ali i uz zahtjevnija višednevna putovanja kao što su put u Jeruzalem, Rim i sl. Kako bi rute bile zaista kvalitetne, od velike je važnosti pravilan odabir teme, konkretnih destinacija i načina kako ih umrežiti.³⁹ Tematskim je kulturnim rutama cilj povezati baštinu autohtonih sredina, dajući na taj način mogućnost punog iskustva baštine i autentičnosti, kao i stvaranje doživljaja različitih aspekata kulture neke destinacije. Prezentiranjem baštine nekog područja, kulturne rute dobivaju novi gospodarski smisao koji kroz turističku aktivnost manje razvijenim područjima daje novu priliku za gospodarski rast. Na taj će se način turistička potražnja usmjeriti na područja na kojima do tada turizam nije bio dovoljno razvijen. Postojeće europske rute jesu: Ruta jugoistočne Europe, Ruta suhozida, Ruralne rute, Ruta industrijske baštine, Jantarna cesta, Rimska ruta itd.

6. 2. 1. Europska glagoljaška ruta Ćirila i Metoda

Kulturne rute su dobar primjer spajanja kulture i turizma i suradnje ova dva sektora. Razvoj proizvoda temeljenih na dobro odabranoj temi može ojačati i kulturni identitet lokalne

³⁹ Androić, Horjan, Klarić, Nevidal, 2012, 7.

zajednice. Međutim, razviti kulturnu rutu ne znači samo odabrati temu, spojiti nekoliko atrakcija i isporučiti je potencijalnim potrošačima koristeći promotivne alate. Kulturna ruta će postati turistički produkt tek ako su posjetitelji ne samo upoznati s pojedinim atrakcijama koje čine rutu, već potpuno svjesni da ruta postoji i smatraju potpunijim doživljaj s rutom nego bez nje.

On the main road, turn left towards nearby **VELKÁ BYSTRICE. In the city go right towards Olomouc, after 100 m go left to **STOP no. 37**.**

A fortress was mentioned in Velká Bystřice in 1381. It was transformed in the late-16th century into a Renaissance chateau with hotel, and today it is one of the town's most important monuments. The town hall was built in 1825.

The center features the parish Church of the Decollation of St. John the Baptist (Kostel Stěti sv. Jana Křtitele). Also here is a church of the Czechoslovak Hussite Church (Církev československá husitská – Husův sbor) from 1937.

From Velká Bystřice, continue along the road to **SVĚDLICE.**

The oldest landmark in the village of Svědlice is a conciliation cross from 1547 in front of the former school (here you will find **STOP no. 36**). The Chapel of St. Francis of Assisi (Kaple sv. Františka z Assisi) (1902) stands at the site of an original wooden bell tower.

From Svědlice, continue again along the main road to the next village. Cross the crossroads Doloplazy – Čechovice, do not turn but go straight into **VACANOVICE.**

sv. Praxedy) from 1771. Beside it is **STOP no. 35**. A noteworthy monument here is the cemetery Bethlehem Chapel (Betlémská kaple) from 1930.

From Vacanovice, head out again along the road. At the crossroads, go left towards – **TRŠICE.**

The village of Tršice is dominated by the sizable parish Church of the Birth of Our Lady (Kostel Narození Panny Marie). Nearby is a massive concrete statue of a frog (3 x 3.5 m in size) built in 2009 to remember the missionary to Tršice – Jiří Žabka of Limberk. (Žabka = frog in Czech) Also here is **STOP no. 34**.

The village museum resides here on the ground floor of the chateau. Its artifacts include period furniture, clothing, documents, photographs and detailed modern history of the hops industry and agriculture, showcasing a series of unique farm implements. The most famous personality from Tršice was native Jan Nilka (1906-2013), a recognized gardener and fruit grower who specialized in berries and nuts. He even bred his own hazelnut variety that bears his name.

Slika 27. Promotivni letak europske kulturne rute Ćirila i Metoda
Izvor: <http://www.cyril-methodius.eu/>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

Razvijanje glagoljaške kulturna rute kao način valorizacije glagoljaške ostavštine ima potencijal postati pravim doživljajem za domaće i strane turiste. Europska kulturna ruta svetoga Ćirila i Metoda⁴⁰ češka je kulturna ruta stvorena u regiji Zlin na području Velike Moravske povodom 1150. obljetnice dolaska Svete braće u Moravsku. Projektu su se pridružili i Južna Moravska, Europsko udruženje hodočasničkih ruta iz Italije i makedonski grad Ohrid. Cilj je projekta iskoristiti potencijal europske povijesne i kulturne baštine koja je povezana s misijom Ćirila i Metoda, promicanje kulturnog turizma i sve popularnijeg hodočasničkog turizma čiji je dobar primjer poznata europska hodočasnička ruta Put svetoga

⁴⁰ <http://www.cyril-methodius.eu/en/24890-projects/>, 22. siječnja 2016.

Jakova. Ova kulturna ruta uključuje posjet najvažnijim sakralnim objektima (crkvama, kapelama, bazilikama, svetištima) među kojima su najvažniji kapela svetoga Florijana, svetog Urbana, svetoga Franje Asiškoga, crkva svetog Antuna Padovanskog te posjet muzejima itd. Posjetitelji rute Ćirila i Metoda trebaju na rutu ponijeti ruksak, voodootpornu vrećicu za ruksak, cipele za hodanje i čizme ako je zima, rezervne čarape i vreću za spavanje. Sve počinje u mjestu Svaty Kopeček blizu Olomouca. U šetnji mjestima u kojima se crkve nalaze, izletnici upoznavanju različita razdoblja iz kojih crkve datiraju, kroz upoznavanje s likovnom umjetnošću tih razdoblja, uče o životima svetaca kojima je crkva posvećena te uživaju u pejzažu i vidikovcima. Na putu se zaustavljaju i u Lipovu gdje se nalazi Kapela svetoga Ćirila i Metoda po kojima ruta nosi ime. Dužina staze iznosi oko dvjesto trideset i četiri kilometara.

Kada bi češka ruta Ćirila i Metoda bila nastavljena na područje Istre i Kvarnera bilo bi moguće dobivanje sredstava iz fondova Europske unije na temelju povezivanja odrednica zajedničkoga identiteta. U ovome radu neće biti predstavljen detaljan odabir znamenitosti, aktivnosti na ruti, odabrani smještaj i prehrana, već će se značaj gradova i znamenitosti navesti tek kao argument za povezivanje upravo na te gradove. Spajanju češke rute s područjem Istre i Kvarnera prethodio bi polazak iz Češke za Beč i obilazak Beča, gdje je locirana bogata kulturna ponuda. Naime, Austrijska nacionalna knjižnica čuva Misal kneza Novaka i Brevijar Vida Omišljanina. Osim razgledavanja misala i brevijara, u Beču bi se mogla razgledati raskošna arhitektura te saznati o poznatim povijesnim ličnostima povezanim uz Beč. Mađarska je mjesto boravka i djelovanja Ćirila i Metoda. Tamo bi se mogla održati radionica čitanja ulomaka iz Biblije zajedno s duhovnom propovijedi. U Mađarskoj može biti predviđen posjet Blatnom jezeru, uz ručak u prirodi. Nakon Mađarske, ruta može uključivati upoznavanje s glagoljaškom baštinom Slavonije kako bi u rutu bila uključena i sjeverna Hrvatska. U crkvi svetoga Martina u Lovčiću kod Slavenskoga Broda, primjerice, nalaze se tri glagoljaška grafita, a u crkvi svetog Dimitra u Brodskom Drenovcu akademik Branko Fučić napravio je nikad objavljenu znanstvenu analizu glagoljskoga grafita koji se nalazi na freski. U Brodskome Drenovcu bi se mogao realizirati i kulturno-umjetnički program u dogovoru s kulturnim društvom *Društvo prijatelja glagoljice*, lokalnim zajednicama i ugostiteljskim objektima

6. 2. 2. Glagoljaške rute po Istri i Kvarneru

Prijedlog glagoljaške kulturne rute po Istri i Kvarneru koja se nadovezuje na postojeću češku rutu predstavljao bi pamtljivi i efektni nastavak i završetak kulturne rute Ćirila i

Metoda. Osmišljen je raspored mjesta, znamenitosti i aktivnosti koje će posjetitelji vidjeti u Istri i na Kvarnerskim otocima organiziran po satima. Ruta traje četiri dana, a polazi se iz Pule. Pula nije fiksna lokacija pa izlet može krenuti iz bilo kojeg istarskog mjesta. Svaka ruta mora biti realizirana partnerstvom brojnih sudionika: znanstvenih, glazbenih i baštinskih institucija, ugostiteljskih objekata, smještajnih objekata, turističkih agencija i turističkih zajednica, razvojnih agencija, lokalnih udruga, umjetnika, znanstvenika, poduzetnika, pedagoga, prosvjetnih djelatnika.⁴¹ Odabrani su konkretni (postojeći) objekti područja glagoljaških mjesta u kojima je moguć smještaj, prehrana i ostale usluge. Kada bi se ovaj prijedlog realizirao, sljedeća bi faza bila kontaktiranje odabranih objekata za smještaj, prehranu i ostale usluge te dogovaranje cijene s pružateljima usluga kostimiranoga animiranja, radionica, umjetnicima-izvođačima, djelatnicima kulturnih ustanova (ulaznice) i mnogih drugih kako bi se moglo odrediti cijenu cijele rute.

Prvi dan

7.00 Polazak turista iz puljske Karoline

8.00 Predviđen dolazak u Roč

8.00-8.30 Marenda u konobi Fortuna

9.30 Razgledavanje fresaka u crkvi svetoga Roka

10.00 Okupljanje i obilazak staze duge sedam kilometara (Aleja glagoljaša) - autobus se zaustavlja kod svakoga spomen obilježja, kostimirani učitelji Ćiril i Metod predstavljaju vodiče koji objašnjavaju svako spomen-obilježje i čitaju pjesme o glagoljaštvu i glagoljici npr. pjesme Danijela Načinovića "Mali glagoljaši", J. Fiamenga "Aleja glagoljaša", poglavlja iz Lucidara

dolazak do stola Ćirila i Metoda, piknik uz Ćirila i Metoda (sudionici degustiraju istarske fritule)

dolazak do spomen-obilježja Istarski razvod - na županskom stolu Istarskoga razvoda izletnici imaju malu školu glagoljice gdje ih Ćiril i Metod uče pisati glagoljicom

dolazak do spomen-obilježja Lucidara (srednjovjekovne enciklopedije u kojem učenici pitaju, a profesor odgovara) - sada učenici pitaju pitanja o Aleji vodiče, a oni odgovaraju

15.00-17.00 Dolazak u Hum uz doček domicilnog stanovništva (degustira se biska, tartufi, eko proizvodi), pjesma klape Boškarin i dječjeg folklora iz Huma ispred Humskih vrata, kupnja glagoljaških suvenira

17.00-17.30 Razgledavanje fresaka u crkvi svetog Jeronima u Humu

18.00-20.00 Dolazak u Kotle, ručak u konobi Kotle (kolači u obliku glagoljaških slova, istarska tjestenina u obliku slova glagoljice s domaćih "šugom"...), razgledavanje slapova i

⁴¹ Androić, Horjan, Klarić, Nevidal, 2012, 7.

fotografiranje uz romantični zalazak sunca

20.30 Predviđen dolazak autobusom u Istarske toplice, smještaj i noćenje

Drugi dan

8.00 Susret u Plominu - posjet crkvi svetoga Jurja Starog (Plominski natpis), romanički zvonik (jedan od tri sačuvana u Istri)

obilazak plominske stare jezgre, neizostavan tradicionalni istarski doručak („fritaja sa šparogama“)

10.00 Dolazak na Brestovu, podjela brošura (karta, označena mjesta zaustavljanja, informacije o znamenitostima tiskane na pet jezika)

11.00 luka Porozina (Cres) - prije početka obilaska otoka slijede detaljne informacije o ruti (mjesta zaustavljanja, noćenja kao i predviđeno vremensko trajanje putovanja)

12.00 Valun - upoznavanje s posebnostima otoka (Valunska ploča, Vransko jezero, bjeloglavi supovi), degustacija proizvoda (ovčji sir, domaći pršut, maslinovo ulje, creska janjetina) te mogućnost kupnje tih proizvoda kao i specifičnih otočkih suvenira

14.00 Ručak u Valunu

predviđen obilazak gradića pješice (mjesna župna crkva svetoga Marka), crkva svete Marije (razgledavanje glagoljskog lapidarija)

16.30 predviđeno upoznavanje s kulturnom baštinom Osora (Katedrala Marijina Uznesenja, gotička crkva svetoga Gaudencija), samostan franjevac glagoljaša (piće dobrodošlice i degustacija otočkih delicija), šetnja osorskim perivojem skulptura

20.00 Večera i večernja šetnja do creske kule, kupnja suvenira i domaćih autohtonih proizvoda (maslinovo ulje), razgledavanje galerije

22.00 Noćenje u gradu Cresu

Treći dan

8.00 započinje dolaskom u luku Merag, trajektom prelazimo na otok Krk (luka Valbiska)

9.00 prvo zaustavljanje u Omišlju (piće dobrodošlice: domaća rakija od ljekovitog bilja), doručak

10.00 mogućnost sudjelovanja na misi

11.00 prisjećanje na Vida Omišljanina (njegov brevijar), upoznavanje s omišljanskom baštinom (mjesni Lapidarij - mala zbirka kamenih spomenika koja pruža cjelovit uvid u omišljansku povijest, Župna crkva Uznesenja Marijina iz 1213.)

12.00 šetnja kroz stari centar uskim ulicama (kupnja suvenira), obilazak crkvice svetoga Ivana Krstitelja, Placa Vrbničkog statuta (odmor uz kavu i delicije)
14.00 vožnja brodom sa staklenim dnom (upoznavanje prirodnih ljepota Jadranskog mora)
16.00 Ručak u ambijentu vrbničke konobe (autohtona jela, vino vrbničke žlahtine)
17.00 Upoznavanje s glagoljaškom kulturnom baštinom (sto pet glagoljskih tekstova nastalih u Vrbniku), predavanje o poznatim osobama s tog područja: žakan Luka, Blaž Baromić (prvi tiskar u Hrvatskoj), pop Grgur Žašković (Vrbanski statut), podjela promotivnih materijala
18.00 Punat – otočić Košljun (oaza mira), piće dobrodošlice, razgledavanje (muzej, crkve, kapelice)
20.00 glagoljaška benediktinska opatija svete Marije, križni put vodi do špilje Gospe Lurdske upoznavanje i mogućnost kupovine 540 vrsta biljaka i gljiva
21.00 Večera (riblji meni) uz klasičnu glazbu i noćenje

Četvrti dan

8.00 polazak s otoka Košljuna za Jurandvor
9.00 dolazak u Jurandvor (crkva svete Lucije, Baščanska ploča)
10.00 kraće predavanje, gledanje filma ili prezentacije o kulturnoj glagoljaškoj baštini na tim područjima
12.00 obilazak Baške (kolijevke pismenosti Hrvata), posjet Zavičajnom muzeju
14.00 ručak u Baški
15.30 šetnja Baščanskom stazom glagoljice (razgledavanje trideset i pet skulptura) mogućnost odmora na klupicama u uređenim usputnim parkovima, na dječjem igralištu, posjet suvenirnici
17.00 povratak u Pulu

6. 3. Glagoljaški Istra Inspirit

Istra Inspirit⁴² je projekt koji predstavlja kreativan način promoviranja istarske kulture i povijesti. Uključuje promociju svih vidova kulture (materijalnu i nematerijalnu). U projekt su uključena mnoga istarska naselja. To su Buzet, Labin, Pazin, Pula, Savičenta, Rovinj, Medulin i Savudrija. Svako od njih nudi kulturni program po kojemu je prepoznatljivo javnosti. Tako je dio ponude priča o vještici Mare iz Savičente, rudarenje na Labinštini, Pazin i otac znanstvene fantastike Jules Verne, svjetionik ljubavi u Savudriji, mitska bića u Puli itd.

⁴² Više na: <http://www.istrainspirit.hr/>, 11. svibnja 2016.

To su projekti koji crpe inspiraciju iz mjesnih manifestacija dugogodišnjega kontinuiteta održavanja. Tako se prikazuje Buzet u prošlosti, što je već uhodana praksa Subotine po starinski koja se dugi niz godina održava u Buzetu, u Savičenti se održava Srednjovjekovni festival koji predstavlja dame, vitezove, vještice itd. te je iz toga koncepta uzeta priča o štrigi Mare, Pazin održava tradicionalni festival znanstvene fantastike te je pazinski Inspirit motiviran Julesom Verneom, Labin već godinama održava projekt Labin Art Republika te je iz projekta odabrana priča o rudarima itd. Također, nije zapostavljena ni ekonomska dobit od projekata jer se ulaznice na Inspirit naplaćuju, a ponuda uključuje tradicionalni obrok istarske kuhinje, razgledavanje znamenitosti, dramsko uprizorenje itd. Ono što je važno napomenuti je to da se Inspirit doživljaj postiže aktivnim sudjelovanjem, odnosno glumci uključuju publiku u svoju izvedbu tako da plešu plesove s njom, postavljaju joj pitanja, traže od nje da ponavlja fraze na čakavskome narječju i zamole da određene dijelove teksta oni odglume. Buzet po starinski⁴³ jedan je od Inspirita u ponudi koji razgled starogradske jezgre uz vodstvo glumaca i svirača, prezentacije starih zanata, kušaonice autohtonih proizvoda, aktivno sudjelovanje u spravljanju domaćeg kruha, ples starog Buzeta i posjet Zavičajnom muzeju, igranje pljočki, bogat autohton ručak ili večeru uz piće. U Inspirit Buzetu nigdje nije predviđen neki glagoljaški aspekt, a od svih Inspirit mjesta najbliže je žarištima glagoljice Roču i Humu. Glagoljicom bi se mogao upotpuniti ovaj Inspirit doživljaj. Još bi bolja opcija bila kreirati novi Inspirit. Zanimljiv bi mogao biti Inspirit Hum koji je i u svijetu poznat kao najmanji. Taj bi Inspirit mogao biti nazvan Glagoljaškim Humom i mogao bi uključivati interaktivni glumački prikaz razvitka glagoljice, kušanje tradicionalne biske od hrasta imele i ostalih rakija koje se predstavljaju na humskoj smotri rakija, tartufe u humskoj konobi, imati radionicu glagoljice od koje bi se posjetitelji mogli sa sobom ponijeti ono što su napisali na glagoljici. Uz glagoljicu, Inspiritom bi se moglo ukazati na posebnost biranja župana na godinu dana „Biranje župana na leto dan“, kao običaja najmanjeg grada na svijetu kada svi muškarci iz župe u gradskoj loži biraju seoskog poglavara na način da urezuju svoje glasove u drveni štap.⁴⁴

⁴³ <http://www.istrainspirit.hr/hr/event/buzet-po-starinski>, 11. svibnja 2016.

⁴⁴ <http://www.coloursofistria.com/hr/destinacije/istra/hum-najmanji-grad-na-svijetu>, 11. svibnja 2016.

7. Marketinška komunikacija u realizaciji glagoljaških programa

Marketinška komunikacija je komunikacija s potrošačima. Zadaće marketinške komunikacije je informirati, podsjetiti i nagovoriti.⁴⁵ Prije primjene marketinške komunikacije važno je odrediti za koga se ona primjenjuje, odnosno odrediti ciljanu skupinu. Informirati znači obavijestiti javnost da je neki kulturni projekt pripremljen, jer nije projekt dovoljno samo osmisliti, važno je i obavijestiti da je pripremljen kako bi ga posjetio što veći broj ljudi i kako bi se njegovom realizacijom što više zaradilo. Tako da se o projektu potrošača informira na različite načine: lecima, kroz medije, plakatima itd. Podsjetiti znači ponavljati informaciju o održavanju nekoga kulturnoga događaja kako se ne bi zaboravilo na njega. Primjer tomu je kada u medijima po nekoliko puta na dan čujemo istu reklamu za neki kulturni događaj. Nagovoriti znači uvjeriti potrošače da svoje vrijeme i novac potroše baš na naš proizvod. To se čini uvjerljivom propagandom, prepoznatljivošću u javnosti, buđenjem sjećanja na zanimljive i prepoznatljive programe iz prijašnjih razdoblja.

Marketinška komunikacija i njezine zadaće informirati, podsjetiti i nagovoriti, nezaobilazne su i u realizaciji zamišljenih glagoljaških programa predstavljenih u prethodnim poglavljima. Marketinška komunikacija bila bi moguća tako da se uključi što više načina na koje bi se doprlo do šire javnosti. Kada govorimo o prodiranju na domaće tržište, može se slati osmišljene programe na adrese škola (osnovnih i srednjih) kao vid terenske nastave i školskih ekskurzija i izleta, udrugama umirovljenika te planinarskim društvima. Izrađeni leci, plakati i prospekti se moraju nalaziti na oglasnim pločama glagoljaških mjesta. Mogu se nalaziti u smještajnim objektima tih mjesta, u turističkim zajednicama itd. Važni su i svi postojeći mediji (tisak, radio, televizija, internet itd.). Medije prati veliki broj ljudi te se putem njih najlakše dopire do javnosti i imaju značajnu ulogu pri ostvarivanju svih zadaća marketinške komunikacije. Prikazivanje reportaža emisija o kulturi moglo bi posebno pridonijeti ostvarivanju zadaće podsjetiti, jer stalno podsjećanje dovodi do doprinosa atraktivnosti i boljemu vrednovanju osmišljenih proizvoda. Kada govorimo o velikom broju ljudi koji želimo ovim programima uključiti, svakako treba spomenuti i društvene mreže koje su danas vrlo popularne poput Facebooka i Twittera. Što se svjetskoga tržišta tiče, važno je i obvezno urediti mrežne stranice turističke zajednice i imati što više zastupljenih svjetskih jezika. Osmišljeni programi moraju biti stalno ažurirani datumima održavanja, fotografijama s događanja i popraćeni atraktivnim fotografijama, komentarima posjetiteljima, Marketinška komunikacija pružit će i edukativnu ulogu kako bi glagoljica dobila počasnno mjesto u

⁴⁵ Pavičić i dr., 2009, 158.

hrvatskoj kulturi i bila više cijenjena nego do sada, posebno u lokalnim zajednicama među stanovnicima glagoljaških mjesta. Važno je povezati lokalno s globalnim i dati turistima priliku da upoznaju našu pismenost i kulturu.

8. Zaključak

Svaki je narod određen jezikom, pismom, svojom poviješću i prostorom na kojem obitava. Glagoljica je pismo Konstantina Ćirila koje je on, po Božjem nadahnuću, izumio prije puta u Moravsku, 863. Glagoljica je prisutna u hrvatskoj duhovnosti i kulturi od X. stoljeća do kraja XVI. stoljeća. Nije važna zbog starosti pisanih spomenika, već zbog duboke nazočnosti na hrvatskom prostoru koja traje sve do naših dana. Stoga, treba promovirati glagoljašku baštinu zbog sebe i onih koji dolaze jer ona predstavlja naš identitet. Razvoj turizma tradicionalno je povezan s razvojem kulture te materijalna i nematerijalna kulturna baština nedvojbeno privlače velik broj turista. Jedinstvene kulturne karakteristike regije temelj su kulturne ponude i pridonose turističkoj konkurentnosti.

Iz ovoga se diplomskoga rada razaznaje da je potencijal glagoljice nedovoljno kreativno iskorišten u turističkoj ponudi Istre i Kvarnera čime se potvrđuju postavljene hipoteze iz uvoda rada. Naime, sve turističke zajednice nude iste programe, a to su promotivni materijali na kojima se objašnjava njihova povezanost s glagoljicom i škole glagoljice. Entuzijasti okupljeni u glagoljaška društva, usprkos želji za većim brojem glagoljaških aktivnosti i događanja, sve više gube motivaciju i smanjuju broj aktivnosti zbog budžeta koji im se neprestano umanjuje. Stoga je u radu objašnjeno kako kroz glagoljaške paket-aranžmane, glagoljaške kulturne ture i postojeći uspješan projekt Inspirit zainteresirati turiste za glagoljicu kako bi ona za njih postala doživljaj. Naime, programi poput ovih turistu omogućuju sudjelovanje i interakciju, a uz to su i višednevni, za razliku od postojećih programa, te uzdižu glagoljicu kao nit vodilju koja kreira turističke programe, a koja je trenutno tek dio turističke ponude glagoljaških mjesta. Znanstveni je doprinos ovoga rada taj što se rad bavi interdisciplinarnom temom, vezama i odnosima između povijesti, kroatistike, kulture, turizma, više ekonomskih grana itd., koje je važno proučiti, upoznati i povezati kako bi se osmislili načini razvijanja kreativnoga potencijala glagoljaštva. Vrlo je oskudna literatura koja pristupa interdisciplinarnim pristupom ovoj temi pa budući istraživači imaju mnogo posla u svojim se istraživanjima pozabaviti ovim vidom turističke ponude.

9. Literatura

- Androić, Miren. Horjan, Goranka. Klarić, Vlasta, Nevidal, Renata. 2012. *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*. Zagreb: Ministarstvo turizma RH.
- Bratulić, Josip. 1994. *Aleja glagoljaša*. Zagreb: Znamen.
- Bratulić, Josip. 1995. *Leksikon hrvatske glagoljice*. Zagreb: Minerva.
- Bratulić, Josip i dr. *Svečanost glagoljice*. Sisak: Centar za kulturu „Vladimir Nazor“.
- Budak, Neven. Raukar, Tomislav. 2006. *Hrvatska povijest srednjega vijeka*. Zagreb: Školska knjiga
- Čavek, Nevenka. 1998. *Turoperatori i svjetski turizam*. Zagreb: Golden Marketing
- Damjanović, Stjepan. 2004. *Slovo iskona. Staroslavenska/starohrvatska čitanka*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Damjanović, Stjepan. 2003. *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Fučić, Branko. 1982. *Glagoljski natpisi*. Zagreb: JAZU.
- Fučić, Branko. 2006. *Iz istarske spomeničke baštine*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Hercigonja, Eduard. 2006. *Tropismena i trojezična kultura hrvatskog srednjovjekovlja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Nazor, Anica. 1969. „Izložba o glagoljici u Rijeci“, *Slovo* 18-19: 444-445.
- Pavičić, Jurica, Alfirević, Nikša, Aleksić, Ljiljana 2009. *Marketing i menadžment u kulturi i umjetnosti*, Zagreb: Masmedia
- Potkonjak, Sanja. 2014. *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: Hed biblioteka.
- Valec – Rebić, Martina. 2013. *Glagoljica za osnovce*. Zagreb: Ljevak.
- Vukonić, Boris. 2003. *Turističke agencije*, Zagreb: Mikrorad
- Hum i Humšćina*. 2011. ur. Mirjana Pavletić, Pazin/Roč: „Josip Turčinović“ / Katedra Čakavskog sabora
- Vrtiprah, Vesna. 2006. „Kulturni resursi kao činitelj turističke ponude u 21. stoljeću“. *Ekonomski misao* 15/2: 279-296.
- <http://www.svkri.hr/>, 17. siječnja 2016.
- <http://www.croatianhistory.net/glagoljica/dpg.html>, 29. travnja 2016.
- http://www.sinjali.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=7, 31. travnja 2016.
- <http://tz-baska.hr/baska/>, 19. siječnja 2016.
- <http://www.cyril-methodius.eu/en/24890-projects/>, 22. siječnja 2016.

<http://www.tzg-cres.hr/>, 23. siječnja 2016.

<http://www.tz-buzet.hr/>, 24. siječnja 2016.

<http://www.croatianhistory.net/glagoljica/bascina.html>, 29. travnja 2016.

<http://www.croatica.hr/index.php/hrvpiskul/srednjivijek/>, 28. siječnja 2016.

<http://www.turizmologija.com/clanak/elementi-turisticke-destinacije/>, 28. siječnja 2016.

<http://www.tz-krk.hr/hr/arhiva/41-gradska-zbivanja/292-festival-vitezova-glagoljaa-dvorskih-luda-i-komedijaa-09>, 4. travnja 2016.

http://www.pgz.hr/arhiva_novosti?newsid=243, 8. svibnja 2016.

<http://www.kulturni-turizam.com/hrv/sadrzaj/hum/954/opsirnije/>, 8. svibnja 2016.

<http://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/baska/bascanska-staza-glagoljice>, 5. svibnja 2016.

http://www.tz-buzet.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=161&Itemid=126&lang=hr, 10. svibnja 2016.

<http://www.istrainspirit.hr/>, 11. svibnja 2016.

<http://www.istrainspirit.hr/hr/event/buzet-po-starinski>, 11. svibnja 2016.

<http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=981>, datum posjeta: 1. lipnja 2016.

<http://www.grad-krk.hr/Pocetna/Glagoljska-prica-krckih-srednjoskolaca-ispisana-u.aspx>, 1. lipnja 2016.

<http://www.tz-krk.hr/hr/arhiva/36-gradske-obavijesti/512-dar-iz-krka-2016-rezultati>, 1. lipnja 2016.

<http://www.fabula-croatica.com/Glagoljica>, 1. lipnja 2016.

<http://metro-portal.rtl.hr/otvorena-bascanska-staza-glagoljice/24431>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

<http://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/baska/bascanska-staza-glagoljice>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

<http://www.klinfo.hr/nekategorizirano/posebna-dogadjanja/festival-vitezova-glagoljaa-dvorskih-luda-i-komedijasa/>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

<http://www.croatianhistory.net/etf/lubiana.html/>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

<http://www.croatia.org/crown/articles/9722/2/International-conference-dedicated-to-the-memory-of-Branko-Fucic>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

trnsko-zg.skole.hr/aktivnosti/dogadjanja?news_id=969, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

<http://www.cro-eu.com/forum/index.php?topic=1592.0>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

<http://www.pticica.com/slike/4-glagoljski-lapidarij/803773>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

<http://malinska.hr/old/glagoljica.html>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

<http://www.cyril-methodius.eu/>, datum posjeta: 22. lipnja 2016.

10. Popis slika

Slika 1. Popis glagoljaških slova (uglata glagoljica)

Slika 2. Obla glagoljica

Slika 3. Karta rasprostranjenosti glagoljaških spomenika izrađena po Fučićevim *Glagoljaškim spomenicima* (autori: Ivan Ferenčak i Filip Cvitić)

Slika 4. Plominski natpis

Slika 5. Grdoselski ulomak

Slika 6. Supetarski ulomak

Slika 7. Humski grafit

Slika 8. Ročki glagoljski abecedarij

Slika 9. Senjska ploča

Slika 10. Valunska ploča

Slika 11. Krčki natpis

Slika 12. Bašćanska ploča

Slika 13. Jurandvorski ulomci

Slika 14. Ulaz u Aleju glagoljaša

Slika 15. Stol Ćirila i Metoda

Slika 16. Katedra Klimenta Ohridskoga

Slika 17. Glagoljski lapidarij Aleje

Slika 18. Uspon Istarskoga razvoda

Slika 19. Vrata Huma

Slika 20. Polaznici male glagoljske akademije Juri Žakan Roč

Slika 21. Akademik Josip Bartulić vodi učenike putovima glagoljaša

Slika 22. Izgled Izložbe o glagoljici u Rijeci

Slika 23. Prvotisak Hrvojeva misala iz 1404. s Izložbe

Slika 24. Vizualni identitet Festivala vitezova, glagoljaša, dvorskih luda i komedijaša iz 2009.

Slika 25. Inicijalna skulptura na Bašćanskoj stazi glagoljice

Slika 26. Glagoljaška slova na Bašćanskoj stazi glagoljice

Slika 27. Promotivni letak europske kulturne rute Ćirila i Metoda

11. Sažetak

Rad prikazuje kako je potencijal glagoljaštva trenutno iskorišten u turističkoj ponudi Istre i Kvarnera te sugerira kako ga u još dublje utkati u turističku ponudu. Predstavljani su postojeći glagoljaški lokaliteti, glagoljaški izleti, glagoljaške izložbe i manifestacije. Kako bi se utvrdilo na koji se način glagoljica njeguje u glagoljaškim središtima, razgovarali smo s voditeljima turističkih zajednica i predstavnicima društava glagoljice koje čine obožavatelji glagoljice koji svoje slobodno vrijeme posvećuju prezentaciji glagoljaškoga pisma javnosti. Doprinos rada predstavlja prijedlog novih kreativnih načina uključivanja glagoljice u turističku ponudu Istre i Kvarnera. Predložen je glagoljaški vikend paket-aranžman i višednevna glagoljaška kulturna tura te Inspirit Hum kao inovativni načini valorizacije glagoljaške baštine u turizmu.

Ključne riječi: glagoljaštvo, očuvanje, prezentacija, glagoljaška mjesta, izleti, manifestacije, Istra, Kvarner, turistička ponuda, glagoljaške kulturne ture, promocija, valorizacija, glagoljaška društva.

12. Summary

The paper shows how is the potential of Glagolitism currently used in the tourist offer of Istria and Kvarner and suggests how to weave it into the tourist offer even further. Current Glagolitic sites and Glagolitic excursions are presented as well as Glagolitic exhibitions and manifestations. To determine in what way is Glagolitic alphabet nurtured in Glagolitic centres, we talked to tourist board managers and representatives of Glagolitic associations comprised of Glagolitic alphabet fans who dedicate their free time to the presentation of Glagolitic alphabet to the public. Contribution of the paper represents a proposal of new creative ways of involving Glagolitic alphabet into the tourist offer of Istria and Kvarner. Glagolitic weekend package tour is suggested as well as several-days Glagolitic culture-tour and Inspirit Hum as innovative ways of valorization of the Glagolitic heritage in tourism.

Keywords: glagolitism, preservation, presentation, Glagolitic sites, excursions, manifestations, Istria, Kvarner, tourist offer, Glagolitic culture-tours, promotion, valorization, Glagolitic associations.

Kristina Stojšić

mag. educ. philol. angl. et hist.